

ΑΠΟ ΤΗ ΞΑΛΑΜΙΝΑ ΕΤΙΣ ΠΛΑΤΑΙΕΣ

11.Α.

Η 113. Ο Ξέρξης κι ο στρατός του, αφού άφησαν να περάσουν λίγες μέρες μετά τη ναυμαχία¹, κατευθύνονταν στη Βοιωτία παίρνοντας τον ίδιο δρόμο². Γιατί ο Μαρδόνιος αποφάσισε να συνοδεύσει τιμητικά τον βασιλιά· ταυτόχρονα, καθώς η εποχή του χρόνου δεν ήταν κατάλληλη για πολεμικές επιχειρήσεις, πως ήταν καλύτερο να ξεχειμωνιάσει στη Θεσσαλία κι έπειτα, με τον ερχομό της άνοιξης, να επιχειρήσει εισβολή στην Πελοπόννησο.

*Ο Ξέρξης
αποχωρεί*

Κι όταν έφτασαν στη Θεσσαλία, τότε ο Μαρδόνιος διάλεγε πρώτα πρώτα όλους τους Πέρσες που αποκαλούνται αθάνατοι, εκτός από τον στρατηγό τους, τον Υδάρνη (επειδή αυτός αρνήθηκε να εγκαταλείψει τον βασιλιά), κι ύστερ' από αυτούς, τους υπόλοιπους Πέρσες, τους θωρακοφόρους και τους χίλιους ιππείς· επίσης τους Μήδους και τους Σάκες και τους Βακτρίους και τους Ινδούς, πεζικό και ιππικό³. Λοιπόν έκρινε επίλεκτους τα έθνη αυτά στο σύνολο της δύναμής τους, ενώ από τους υπόλοιπους συμμάχους επέλεγε λίγους από το κάθε έθνος, διαλέγοντας όσους είχαν παράσημα κι όσους κατά τις πληροφορίες του είχαν πράξει κάποιο ανδραγάθημα· πάντως το έθνος που ανάμεσα σ' όλα όσα διάλεξε ήταν η κύρια δύναμή του, ήταν οι Πέρσες,

*Η επίλεκτη
στρατιά
του Μαρδονίου*

στρατός στολισμένος με περιδέραια και βραχιόλια, κι ύστερ' απ' αυτούς οι Μήδοι. Αυτοί αριθμητικά δεν ήταν λιγότεροι απ' τους Πέρσες, αλλά κατώτεροι σε σωματική δύναμη· κι έτσι το σύνολο έφτασε τις τριακόσιες χιλιάδες μαζί με το ιππικό.

*Η πορεία
του Ξέρξη
ως τον
Ελλάσποντο*

115. Ο Ξέρξης, αφήνοντας τον Μαρδόνιο πίσω στη Θεσσαλία, ο ίδιος κατευθύνθηκε εσπευσμένα προς τον Ελλάσποντο και φτάνει στο στενό, όπου ήταν το πέρασμα, σε σαράντα πέντε μέρες· κι απ' τον στρατό που πήρε μαζί του δεν έφτασε εκεί, μπορώ να πω, παρά ένας ασήμαντος αριθμός⁴. Και στο δρόμο τους, σ' όποια χώρα έφταναν, αδιάφορο ποι-οι την κατοικούσαν, επισιτίζονταν αρπάζοντας τον καρπό τους· κι αν δεν έβρισκαν καθόλου καρπό, έτρωγαν την πρασινάδα που φύτρωνε απ' τη γη, και, ξεφλουδίζοντας τα δέντρα, τις φλούδες τους· έτρωγαν επίσης τα φύλλα, αφού τα μαδούσαν από δέντρα, τι ήμερα, τι άγρια, δεν έκαναν διάκριση — τίποτε δεν άφηναν, στενεμένοι από την πείνα. Κι ήρθε από πάνω στο στρατό που πεζοπορούσε λοιμική και δυσεντερία και τους θέρισε⁵. Και κάμποσους ο Ξέρξης τους άφησε πίσω άρρωστους, διατάζοντας τις πόλεις, σ' όποια απ' αυτές στάθμευε κάθε τόσο συνεχίζοντας την πορεία του, να τους περιποιούνται και να τους τρέφουν, άλλους στη Θεσσαλία, άλλους στη Σίρην της Παιονίας⁶ κι άλλους στη Μακεδονία. Μάλιστα, ενώ είχε αφήσει εκεί, στην προέλασή του εναντίον της Ελλάδας, το ιερό άρμα του Δία⁷, δεν του το έδωσαν πίσω οι Παίονες, αλλά, ενώ το είχαν δώσει στους Θράκες, όταν τους το ζήτησε πίσω ο Ξέρξης του αποκρίθηκαν πως το άρπαξαν οι Θράκες που κατοικούν ψηλότερα, γύρω απ' τις πηγές του Στρυμόνα, την ώρα που έβοσκαν οι φοράδες του.

*Τα
αντιπερσικά
αισθήματα
βασιλιά
των Θρακών*

116. Εκεί κι ο βασιλιάς των Θρακών της Βισαλτίας⁸ και της χώρας των Κρησωναίων έκανε πράξη πρωτάκουστη· ο ίδιος του αρνήθηκε να γίνει δούλος του Ξέρξη με τη θέλησή του, αλλά πήρε τα βουνά και πήγε ψηλά στο όρος Ροδόπη κι απαγόρευε τα παιδιά του να εκστρατεύσουν εναντίον της Ελλάδας. Εκείνα όμως δεν του έδωσαν σημασία — ίσως όμως να 'χαν και λαχτάρα να μη χάσουν το θέαμα του πολέμου — πήραν μέρος στην εκστρατεία μαζί με τον Πέρση.

Όταν όμως γύρισαν στον τόπο τους σώοι και αβλαβείς όλοι τους — κι ήταν έξι — ο πατέρας τους τους ξερίζωσε τα μάτια γι' αυτό τους το φταίξιμο.

117. Αυτή ήταν η πληρωμή τους· οι Πέρσες τώρα, καθώς συνεχίζοντας την πορεία τους έφτασαν από τη Θράκη στο πέρασμα, διάβηκαν εσπευσμένα τον Ελλήσποντο και πέρασαν στην Άβυδο με τα καράβια· γιατί δε βρήκαν πια τις πλωτές γέφυρες στη θέση τους, αλλά τις είχε σκορπίσει αγριοκαίρι. Και τον καιρό που έμειναν εκεί, καθώς βρήκαν τρόφιμα περισσότερα απ' όσα είχαν στην πορεία τους, έπεσαν στο φαί χωρίς μέτρο, κι όπως μάλιστα άλλαξαν και το νερό που έπιναν, πέθαιναν πολλοί απ' το στράτευμα που είχε σωθεί. Τέλος, όσοι απέμειναν φτάνουν στις Σάρδεις μαζί με τον Ξέρξη.

118. Αλλά υπάρχει και μια διαφορετική εκδοχή, σύμφωνα με την οποία, όταν ο Ξέρξης στο δρόμο της επιστροφής απ' την Αθήνα έφτασε στην Ηιόνα, αυτήν που βρίσκεται στις εκβολές του Στρυμόνα⁹, από κει και πέρα δε συνέχισε πια την πορεία του απ' τη στεριά, αλλά ανέθεσε στον Υδάρνη να οδηγήσει το στρατό πίσω, στον Ελλήσποντο, ο ίδιος του όμως επιβίβαστηκε σε καράβι φοινικικό¹⁰ και ταξίδευε για την Ασία. Κι όπως αρμένιζαν, τους έπιασε άνεμος απ' τη μεριά του Στρυμόνα μεγάλος που σήκωνε φοβερά κύματα. Και λοιπόν, γιατί το κύμα τούς ταλάνιζε χειρότερα, έτσι που το καράβι ήταν κατάφορτο, αφού πάνω στο κατάστρωμα ήταν πολλοί Πέρσες, η ακολουθία του Ξέρξη, τότε τον βασιλιά τον έζωσε φόβος και ρώτησε με δυνατή φωνή τον κυβερνήτη αν έχουν καμιά ελπίδα σωτηρίας. Και, πως ο άλλος του αποκρίθηκε: «Άρχοντά μου, καμιά, παρεχτός αν ξεφορτωθούμε αυτούς τους πολλούς επιβάτες». Και λένε πως ο Ξέρξης ακούοντας αυτά είπε: «Άνδρες Πέρσες, ήρθε η ώρα ν' αποδείξει ο καθένας σας ότι νοιάζεται για τον βασιλιά· γιατί είναι ξεκάθαρο πως στα χέρια σας βρίσκεται η σωτηρία μου». Και, πως εκείνος αυτά έλεγε, κι οι άλλοι προσκυνώντας τον πηδούσαν στη θάλασσα· και το καράβι ελάφρωσε κι έτσι έφτασε καλά στην Ασία. Και, πως ο Ξέρξης, μόλις βγήκε απ' το καράβι και πάτησε στη στεριά, έκανε κάτι τέτοιο: στον κυβερνήτη, επειδή έσωσε τη ζωή του

*Η επιστροφή
του Ξέρξη
στις Σάρδεις*

*Ο βασιλιάς
των Περσών
και
οι υπήκοοί του*

βασιλιά, έκανε δώρο χρυσό στεφάνι· επειδή όμως αφάνισε πολλούς Πέρσες, του έκοψε το κεφάλι¹¹.

Μετά την αποχώρηση του Ξέρξη, ο Μαρδόνιος με τη στρατιά του θα διαχειμάσει στη Θεσσαλία. Εκμεταλλεύεται την ανάπαυλα και: α) Συμβουλευεται τα ελληνικά μαντεία, β) Στέλνει πρεσβεία στους Αθηναίους, για να τους πάρει με το μέρος του.

*Οι προτάσεις
του Μαρδονίου
στους
Αθηναίους*

Η 140. Όταν λοιπόν ο Αλέξανδρος ο Μακεδών, ο γιος του Αμύντα,¹² έφτασε στην Αθήνα, απεσταλμένος του Μαρδονίου, έλεγε τα εξής: «Άνδρες Αθηναίοι, ο Μαρδόνιος σας λέγει τα εξής: Ο βασιλιάς μου έστειλε το ακόλουθο μήνυμα: «Συγχωρώ τους Αθηναίους για όλα τα σφάλματα που διέπραξαν εναντίον μου¹³, και τώρα, Μαρδόνιε, κάνε τα εξής· πρώτο· δώσε τους πίσω τη γη τους· δεύτερο, ας διαλέξουν οι ίδιοι τους κι άλλη γη, όποια θα τους αρέσει, να την ορίζουν ζώντας αυτόνομοι· τρίτο, αν βέβαια θελήσουν να κάνουν συνθήκες μ' εμένα, να ξαναχτίσεις όλους τους ναούς τους, όσους εγώ πυρπόλησα». Έχοντας πάρει αυτό το μήνυμα, είμαι υποχρεωμένος να εκτελέσω τις εντολές του, φτάνει να μη τα χαλάσει η αντίθεσή σας». Και ο Αλέξανδρος κατέληξε: «Πειστείτε λοιπόν, γιατί είναι μεγάλη τιμή για σας που ο μεγάλος βασιλιάς δέχεται, ξεχωρίζοντάς σας απ' όλους τους Έλληνες, να σας δώσει συγχώρηση για τα σφάλματά σας και να γίνει φίλος σας».

*Η αγωνία
των
Λακεδαιμονίων*

141. Έτσι μίλησε ο Αλέξανδρος· κι οι Λακεδαιμόνιοι παίρνοντας την πληροφορία πως έφτασε ο Αλέξανδρος στην Αθήνα, για να επιδιώξει να κάνουν συνθήκες οι Αθηναίοι με τον βάρβαρο, θυμήθηκαν τους χρησμούς, ότι τους μέλλεται, μαζί με τους άλλους Δωριείς, να εκδιωχθούν απ' την Πελοπόννησο από τους Μήδους και τους Αθηναίους, και τους έζωσε μεγάλος φόβος μήπως οι Αθηναίοι συνομολογήσουν συνθήκες με τον Πέρση κι αποφάσισαν να στείλουν αμέσως αγγελιαφόρους. Λοιπόν, έτσι ήρθαν τα πράγματα, ώστε να εμφανιστούν στην εκκλησία του δήμου ταυτόχρονα με τον Αλέξανδρο· γιατί οι Αθηναίοι περίμεναν κάπως περισσότερο χρονοτριβώντας, καθώς ήξεραν καλά πως δε γινόταν να μη μάθουν οι Λακεδαιμόνιοι ότι ήρθε στην πόλη τους αγγελιαφόρος από τους βαρβάρους για συνθήκες· και πως, μαθαίνοντάς το, θα στείλουν εσπευσμένα αγγελιαφόρους. Λοι-

πόν καθυστερούσαν σκόπιμα, κι η πρόθεσή τους ήταν να δείξουν στους Λακεδαιμονίους το φρόνημά τους.

142. Όταν λοιπόν τελείωσε την ομιλία του ο Αλέξανδρος, οι αγγελιαφόροι των Σπαρτιατών τον διαδέχτηκαν στο βήμα κι είπαν: «Κι εμάς μας έστειλαν οι Λακεδαιμόνιοι, για να σας παρακαλέσουμε να μη κάνετε καμιά κίνηση απειλητική για την Ελλάδα και να μη δεχτείτε τις προτάσεις των βαρβάρων. Γιατί από καμιά άποψη δεν είναι δίκιο κι ούτε κολακευτικό για οποιαδήποτε άλλη ελληνική πόλη, και λιγότερο απ' τον καθένα για σας, και για πολλούς λόγους: επειδή εσείς είστε που ξεσηκώσατε αυτό τον πόλεμο, την ώρα που εμείς καθόλου δεν τον επιθυμούσαμε, κι ο αγώνας στην αρχή έγινε για τη δική σας πόλη¹⁴, τώρα όμως απειλεί ολόκληρη την Ελλάδα. Κι εξάλλου, και πάνω απ' όλα, να γίνουν οι Αθηναίοι αίτιοι να υποδουλωθούν οι Έλληνες, ε! αυτό δεν το αποδεχόμαστε με κανέναν τρόπο — εσείς που αποδειχθήκατε στο παρελθόν ελευθερωτές πολλών λαών. Συμμεριζόμαστε βέβαια την αγανάκτησή σας για τις ταλαιπωρίες, μια που κιόλας έχετε χάσει σοδειές δυο χρόνων και ρημάζουν τα σπιτικά σας εδώ και πολύ καιρό. Ως αποζημίωση γι' αυτά οι Λακεδαιμόνιοι και οι σύμμαχοί τους σας δίνουν την υπόσχεση ότι τις γυναίκες σας κι όσο απ' το ψυχομέτρι του σπιτιού σας μόνο βάρος σάς δίνει στον πόλεμο, όλους θα τους συντηρήσουμε, όσο καιρό κρατήσει αυτός ο πόλεμος. Κι ούτε να σας γυρίσει τα μυαλά ο Αλέξανδρος ο Μακεδών κάνοντας ελκυστικές τις προτάσεις του Μαρδονίου· γιατί αυτός δεν μπορεί να κάνει αλλιώς: τύραννος είναι κι έρχεται συνεργός στις επιχειρήσεις τυράννου¹⁵. Εσείς όμως, όσο στοχάζεστε ορθά, δεν πρέπει να τις δεχθείτε, μια και ξέρετε καλά πως απ' τους βαρβάρους δεν μπορεί να περιμένει κανείς ούτε πίστη ούτε ειλικρίνεια». Έτσι μίλησαν οι αγγελιαφόροι.

143. Κι οι Αθηναίοι στον Αλέξανδρο έδωσαν την εξής απάντηση: «Πως ο Μήδος έχει δύναμη πολλαπλάσια απ' τη δική μας, αυτό το ξέρουμε κι από μόνοι μας και δεν υπάρχει λόγος να μας κατακρίνεις. Αλλά όμως η λαχτάρα της λευτεριάς μάς παρακινεί να τον αντιμετωπίσουμε μ' όση δύναμη έχουμε. Κι ούτε εσύ να επιχειρήσεις να μας πείσεις κι ούτε

*Η αγόρευση
των
Λακεδαιμονίων
στους
Αθηναίους*

*Η απάντηση
των Αθηναίων:
α) Στον
Μαρδόνιο*

εμείς θα πειστούμε να κάνουμε συνθήκες με τον βάρβαρο. Και τώρα πήγαινε ν' αναγγείλεις στον Μαρδόνιο ότι οι Αθηναίοι λένε: όσο ο ήλιος θ' ακολουθεί τον ίδιο δρόμο που και σήμερα πορεύεται, αποκλείεται να κάνουμε συνθήκες με τον Ξέρξη, αλλά θα βγούμε αντίμαχοί του έχοντας τα θάρρη μας στους θεούς που πολεμούν στο πλευρό μας και στους ημιθέους, που εκείνος, αθεόφοβος πέρα για πέρα, πυρπόλησε τους ναούς και τ' αγάλματά τους. Κι εσύ από δω και προς μην εμφανιστείς μπροστά στους Αθηναίους μεταφέροντας παρόμοιες προτάσεις, κι ούτε, έχοντας την ιδέα πως προσφέρεις καλές υπηρεσίες, να μας παρακινείς να κάνουμε παλιανθρωπιές. Γιατί δε θέλουμε να σε βρει καμιά συμφορά απ' τους Αθηναίους, ενώ είσαι πρόξενος και φίλος μας»¹⁶.

β) Στους
Λακεδαιμονίους

144. Λοιπόν, αυτή την απάντηση έδωσαν στον Αλέξανδρο, ενώ στους απεσταλμένους της Σπάρτης την ακόλουθη: «Βέβαια, η ανησυχία των Λακεδαιμονίων μήπως κάνουμε συνθήκες με τους βαρβάρους ήταν απόλυτα ανθρώπινη· όμως σχεδόν πρέπει να ντρέπεστε γι' αυτό το φόβο σας, την ώρα που ξέρετε καλά το φρόνημα των Αθηναίων, ότι σε κανένα μέρος της γης δε βρίσκεται τόσο χρυσάφι, ούτε χώρα υπέροχη σε ομορφιά και γονιμότητα, που θα τα δεχόμαστε αντάλλαγμα του μηδισμού μας και της υποδούλωσης της Ελλάδας. Γιατί είναι πολλά και μεγάλα αυτά που μας εμποδίζουν να το κάνουμε αυτό, έστω κι αν το θέλαμε, πρώτα πρώτα και πάνω απ' όλα τα αγάλματα και οι ναοί των θεών που πυρπολήθηκαν κι έγιναν ερείπια, που μας υποχρεώνουν να πάρουμε τη μεγαλύτερη εκδίκηση που μπορούμε, και πολύ λιγότερο να συνομολογήσουμε συνθήκες μ' αυτόν που τα έπραξε· και κατόπιν ο ελληνισμός, ένας κόσμος που στις φλέβες του κυλά το ίδιο αίμα και που μιλά την ίδια γλώσσα κι έχει κοινά τα λατρευτικά κέντρα των θεών και θυσίες και συνήθειες ίδιες κι απαράλλαχτες¹⁷ — η προδοσία όλων αυτών θα ήταν αίσχος για τους Αθηναίους. Και να ξέρετε καλά τούτο, αν τυχαίνει να μη το ξέρατε ως τώρα, όσο θα μένει ζωντανός έστω και ένας Αθηναίος, δε θα κάνουμε συνθήκες με τον Ξέρξη ποτέ».

Θ1. Κι ο Μαρδόνιος, μόλις γύρισε ο Αλέξανδρος και του έφερε την απάντηση των Αθηναίων, ξεκινώντας από τη Θεσσαλία οδηγούσε το εκστρατευτικό του σώμα ολοταχώς στην Αθήνα· και σ' όποια χώρα κάθε φορά έφτανε, τους έπαιρνε στο στρατό του¹⁸. Κι οι ηγεμόνες των Θεσσαλών όχι μόνο δεν ένιωθαν καμιά μεταμέλεια για τα όσα είχαν κάνει προηγουμένως, κάθε άλλο, αλλά με πολύ μεγαλύτερο ζήλο εξωθούσαν τον Πέρση¹⁹. Μάλιστα ο Θώραξ ο Λαρισαίος συνόδευσε κι αυτός τιμητικά τον Ξέρξη στην αποχώρησή του και τότε απροσχημάτιστα άνοιξε στον Μαρδόνιο το δρόμο εναντίον της Ελλάδας.

*Ο Μαρδόνιος
αναλαμβάνει
νέα εκστρατεία*

2. Κι όταν ο στρατός, συνεχίζοντας την πορεία του, φτάνει στη Βοιωτία, οι Θηβαίοι ήθελαν να κρατήσουν εκεί τον Μαρδόνιο και του έδιναν συμβουλές, λέγοντάς του πως ο τόπος τους είναι ο πιο κατάλληλος για να στήσει στρατόπεδο και τον απέτρεπαν να προχωρήσει πιο πέρα, αλλά να καταυλιστεί εκεί και να ενεργήσει έτσι που να κυριέψει ολόκληρη την Ελλάδα χωρίς να δώσει μάχη. Γιατί σε μάχη κατά μέτωπο είναι δύσκολο να νικήσει κανείς, έστω κι αν έχει μαζί του όλο τον κόσμο, τους Έλληνες μονοιασμένους, ως είναι και μόνο αυτούς που και προηγουμένως πήραν τις ίδιες αποφάσεις. «Αν όμως ενεργήσεις όπως σε συμβουλεύουμε εμείς», του έλεγαν και του ξαναέλεγαν, «θα έχεις χωρίς κόπο στο χέρι σου όλους όσοι έχουν αποφασιστική γνώμη. Στέλνε χρήματα στους άντρες που κρατούν την εξουσία στις πόλεις τους, και στέλνοντάς τα θα σπείρεις τη διχόνοια στους Έλληνες· κι από κει και πέρα, με τη βοήθεια όσων θα συμπαράταχτούν μαζί σου, εύκολα θα κυριέψεις όσους κρατούν αντίθετη στάση».

*Ο ρόλος και
οι συμβουλές
των
«μηδισάντων»*

3. Εκείνοι λοιπόν αυτές τις συμβουλές του έδιναν, αυτός όμως δεν πειθόταν, αλλά έκανε σα να είχε μπει στις φλέβες του μια φοβερή λαχτάρα να κυριέψει για δεύτερη φορά την Αθήνα· ήταν από τη μια η αλαζονεία του κι απ' την άλλη του μπήκε η ιδέα να στείλει μήνυμα, με φωτιές από νησί σε νησί²⁰, στον βασιλιά που βρισκόταν στις Σάρδεις ότι είχε στην κατοχή του την Αθήνα. Κι ούτε τότε φτάνοντας στην Αττική βρήκε τους Αθηναίους εκεί, αλλά πληροφορήθηκε πως οι

*Ο Μαρδόνιος
κυριεύει ξανά
την Αθήνα*

περισσότεροι βρίσκονταν στη Σαλαμίνα και στα καράβια· και κυριεύει την πόλη εγκαταλειμμένη. Τώρα, από την άλωση της απ' τον βασιλιά ως την επιδρομή του Μαρδονίου που έγινε αργότερα, μεσολάβησαν δέκα μήνες.

*Νέα πρεσβεία
του Μαρδονίου
στους
Αθηναίους*

4. Κι ο Μαρδόνιος, όταν έφτασε στην Αθήνα, στέλνει στη Σαλαμίνα τον Ελλησπόντιο Μουρυχίδη²¹ να μεταφέρει τις ίδιες προτάσεις που έστειλε στους Αθηναίους με διαμεσολαβητή τον Αλέξανδρο τον Μακεδόνα. Κι έστειλε για δεύτερη φορά αυτές τις προτάσεις, μολονότι κάτεχε από τα πριν πως τα αισθήματα των Αθηναίων ήταν εχθρικά· έλπιζε όμως πως αυτοί θα βάλουν νερό στο κρασί τους, τώρα που ολόκληρη η χώρα της Αττικής ήταν αιχμάλωτή του και βρισκόταν στην εξουσία του. Γι' αυτούς τους λόγους λοιπόν έστειλε τον Μουρυχίδη στη Σαλαμίνα.

*Σκληρή
αντίδραση
των Αθηναίων*

5. Κι αυτός παρουσιάστηκε στη βουλή²² κι έλεγε τις προτάσεις του Μαρδονίου. Λοιπόν, ένας απ' τους βουλευτές, ο Λυκίδης, πήρε το λόγο και είπε πως το καλύτερο που έχουν να κάνουν είναι να δεχτούν τις προτάσεις που τους έφερε ο Μουρυχίδης και να τις φέρουν για έγκριση στην εκκλησία του δήμου. Αυτός λοιπόν διατύπωσε αυτή τη γνώμη, είτε, μάλλον, επειδή είχε δεχτεί χρήματα απ' τον Μαρδόνιο, είτε κι επειδή του άρεσαν οι προτάσεις· οι Αθηναίοι όμως αγανάχτησαν κι αμέσως, κι όσοι έβγαιναν απ' τη βουλή κι όσοι ήρθαν απ' έξω, μόλις το έμαθαν, έβαλαν στη μέση τον Λυκίδη και τον σκότωσαν με λιθοβολισμό, ενώ τον Ελλησπόντιο τον έστειλαν πίσω χωρίς να τον πειράξουν. Κι απ' τον αναβρασμό που έγινε στη Σαλαμίνα με τον Λυκίδη έμαθαν οι γυναίκες των Αθηναίων το τι τρέχει και ξεσηκώνοντας η μια την άλλη βιάζαν χέρι με χέρι, με δική τους πρωτοβουλία, στο σπίτι του Λυκίδη και σκότωσαν με λιθοβολισμό τη γυναίκα του, καταλιθοβόλησαν και τα παιδιά του.

11. Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Το μέρος της *Ιστορίας* του Ηροδότου, που αρχίζει από το κεφ. Η 97 και φτάνει ως το τέλος του έργου, αναφέρεται στη δεύτερη φάση της βασιλείας του Ξέρξη (η πρώτη φάση, κεφ. Ζ 4 – Η 96, αναφερόταν στην επιδρομή εναντίον της Ελλάδας και την προέλασή του ως τον Σαρωνικό, με προσωπική παρουσία του Ξέρξη). Η δεύτερη αυτή φάση μπορεί να ονομαστεί «Η υποχώρηση των βαρβάρων», καθώς η πανωλεθρία τους στη Σαλαμίνα αναχαίτισε την ορμή τους. Κι αυτοί, καθώς ο Ξέρξης παραιτείται από την προσωπική εμπλοκή του στους αγώνες και αποσύρεται στην Ασία, από δω και πέρα αποσύρονται όλο και ανατολικότερα, σε τρία διαδοχικά στάδια: α) Φυγή του στόλου και αποχώρηση του Ξέρξη· β) Απελευθέρωση της Ελλάδας (μάχη των Πλαταιών)· γ) Καταδίωξη των βαρβάρων στις ακτές της Μ. Ασίας (μάχη Μυκάλης) – απελευθέρωση Ιωνίας. Τα όσα μεσολάβησαν από το τέλος της ναυμαχίας της Σαλαμίνας ως τη μάχη των Πλαταιών θα μας εκθέσει ο Ηρόδοτος στην ενότητα αυτή.
2. Εννοεί το δρόμο που ο Ξέρξης είχε ακολουθήσει κατά την εισβολή του από τη Βοιωτία στην Αττική (από τις Θήβες στις Ελευθερές κι από κει στο Θριάσιο πεδίο).
3. Για τους Σάκες, βλ. παραπάνω, κεφ. ΣΤ 113, σημ. 23. Οι Βάκτριοι ήταν εγκατεστημένοι στην περιοχή του σημερινού Βόρειου Αφγανιστάν.
4. Κατά τον Ηρόδοτο, ο αριθμός αυτός του στρατού ήταν το υπόλοιπο της αφαίρεσης: 1.700.000 – (300.000, η στρατιά του Μαρδονίου + το σύνολο των απωλειών στις μάχες που μεσολάβησαν + οι απώλειες από την πείνα και την επιδημία που τους χτύπησε στην πορεία της επιστροφής).
5. Το ζεύγος της καταστροφής: πείνα και λοιμικό, που θέρισε τη στρατιά του Ξέρξη στην υποχώρηση της, θυμίζει τη στροφή 80 του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν» του Δ. Σολωμού:

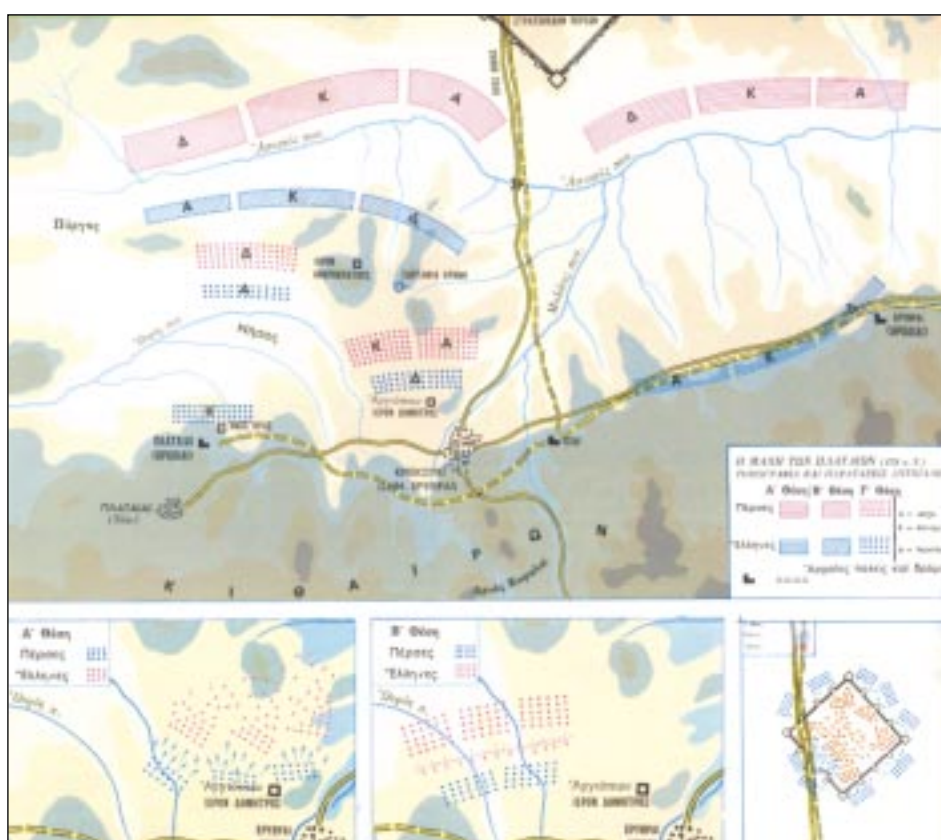
*Στέλνει ο Άγγελος του ολέθρου
 πείνα και θανατικό. (στη στρατιά του Δράμαλη).*
6. Αυτή η *Σίγη* βρισκόταν στη θέση της σημερινής πόλης των Σερρών.
7. Το ιερό αυτό άρμα έχει περιγραφεί παραπάνω, κεφ. Ζ 40, σελ. 88.
8. *Βισαλτία* ήταν η ΝΔ. περιοχή του σημερινού νομού Σερρών.
 Η *Κρηστωνική* βρισκόταν βορειότερα και τη διέσχισε ο ποταμός Εχέδωρος (σήμερα: Γαλλικός), ενώ το όρος *Ροδόπη* ο Ηρόδοτος το θεωρεί πολύ πιο εκτεταμένο απ' το σημερινό, αφού με το τοπωνύμιο αυτό καλύπτει και το σημερινό βουνό Όρβηλος.

9. Η *Ηιόνα* ήταν πόλη της περιοχής των εκβολών του Στρυμόνα, στο σημείο όπου αργότερα χτίστηκε η Αμφίπολη.
10. Το καράβι αυτό πρέπει να ήταν η συγκεκριμένη τριήρης από τη Σιδώνα, που μόνιμα χρησιμοποιούσε ο Ξέρξης (βλ. παραπάνω, κεφ. Z 100, σελ. 94).
11. Δείγμα ανατολίτικης νοοτροπίας είναι και αυτή η αντίφαση: επιβράβευση, και ταυτόχρονα, για την ίδια πράξη, αποκεφαλισμός του πλοιάρχου.
12. Ο Αλέξανδρος Α΄ Μακεδών (βλ. παραπάνω, κεφ. Z 175, σημ. 108) επιλέχτηκε ν' αποσταλεί πρεσβευτής, για να πείσει τους Αθηναίους (κι έτσι να διασπαστεί το ελληνικό μέτωπο), επειδή, απ' όλους τους υπηκόους των Περσών, ήταν ο πιο προσφιλής σ' αυτούς.
13. Στα όσα καταλόγιζε ο Δαρείος εις βάρος των Αθηναίων, έχουν προστεθεί: οι ναυμαχίες στο Αρτεμίσιο και η ναυμαχία της Σαλαμίνας.
14. Εδώ οι Λακεδαιμόνιοι υιοθετούν τις κατηγορίες του Δαρείου (και του Ξέρξη) εναντίον των Αθηναίων για την αποστολή βοήθειας στους Ίωνες και την πυρπόληση των Σάρδεων.
15. Καθώς δεν είχε ξεκαθαριστεί ακόμα η έννοια των λέξεων «βασιλεύς» και «τύραννος», οι Λακεδαιμόνιοι χρησιμοποιούν, για τον βασιλιά των Μακεδόνων, τον όρο «τύραννος», για να κλονίσουν την αξιοπιστία του στους κατεξοχήν εχθρούς των τυράννων Αθηναίους.
16. Η πλούσια, από ιδεολογική άποψη, και όμορφη εκφραστικά περήφανη αυτή απάντηση των Αθηναίων αποδίδεται, από τον Πλούταρχο, στον Αριστείδη.
17. Για πρώτη φορά, στο σημείο αυτό, τα εθνολογικά κριτήρια (καταγωγή, γλώσσα, πολιτισμός, θρησκεία) επιστρατεύονται, για να καταδειχτεί η εθνική ταυτότητα.
18. Το σύνολο των «μηδισάντων» Ελλήνων, που ενίσχυσαν τη στρατιά του Μαρδονίου, υπολογίζεται σε 50.000 άντρες.
19. Με το «ηγεμόνες των Θεσσαλών» ο Ηρόδοτος κάνει υπαινιγμό στην αντίθεση των Θεσσαλών με τους ισχυρούς ηγεμόνες τους, αφού, ενώ οι ηγεμόνες από την αρχή πρόθυμα τάχθηκαν στο πλευρό των Περσών (κεφ. Z 6), οι Θεσσαλοί και έστειλαν αντιπροσωπεία στον Ισθμό για να συμπαραταχτούν με τους Έλληνες (κεφ. Z 172) και μόνο όταν οι Έλληνες εγκατέλειψαν τα Τέμπη, αναγκαστικά πια, πήγαν με τους Πέρσες (κεφ. Z 174).
20. Τον τρόπο αυτό της ταχύτητας μετάδοσης μηνυμάτων με *πυρρούς* τον συναντούμε παραστατικά στον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου: η αγγελία της άλωσης της Τροίας φτάνει από το όρος Ίδη στο Άργος με φωτιές στις κορυφές των ενδιάμεσων βουνών.
21. Και ο Μουρυχίδης, ως Ελλησπόντιος, ήταν υπήκοος των Περσών, όπως και ο Αλέξανδρος.

- 22.** Πρόκειται για τη γνωστή *Βουλή των Πεντακοσίων*, η οποία φαίνεται ότι, ως εξόριστη κυβέρνηση, ασκούσε τα καθήκοντά της στη Σαλαμίνα, το μόνο μέρος της αθηναϊκής επικράτειας που έμενε ελεύθερο.

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Με ποια κριτήρια επέλεξε ο Μαρδόνιος το εκστρατευτικό του σώμα;
2. Συνδυάστε τη φράση του κεφ. 115: «παρά ένας ασήμαντος αριθμός» με τη φράση του Ξέρξη (κεφ. Ζ 46, παραπάνω, σελ. 89): «απ' όλους αυτούς... σ' εκατό χρόνια δε θα βρίσκεται κανένας στη ζωή».
3. Αντιπαραθέστε την εικόνα που παρουσιάζει το εκστρατευτικό σώμα του Ξέρξη (κεφ. 115) με εκείνη του κεφ. Ζ 100 (βλ. παραπάνω, σελ. 94).
4. Ποια κίνητρα διακρίνετε στις δυο σημαντικότερες ενέργειες (ποιες ήταν αυτές;) του βασιλιά της Βισαλτίας;
5. Με τη βοήθεια και των κεφ. Η 97-99 (βλ. παραπάνω, σελ. 151-52) μελετήστε τις σχέσεις που υπήρχαν ανάμεσα στον βασιλιά των Περσών και τους υπηκόους του (κεφ. 118).
6. Αφετηρία και τελευταίος σταθμός της πορείας του Ξέρξη στάθηκαν οι Σάρδεις (είναι κι αυτό μια περίπτωση της αφηγηματικής μεθόδου του Ηροδότου, της γνωστής ως «κυκλική σύνθεση»). Σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες αναφορές στην αρχαία πρωτεύουσα των Λυδών, δείξτε τη σημασία της για τον αρχαίο κόσμο.
7. Είναι η πρώτη φορά που εκείνος που έχει ανάγκη να συμμαχήσει με Έλληνες δεν απευθύνεται στους Λακεδαιμονίους (όπως π.χ. στο κεφ. Α 69, και 141, σελ. 40 και Ε 39, σελ. 53), αλλά στους Αθηναίους. Ποιοι λόγοι υπαγόρευσαν αυτή την αντιστροφή; Μήπως οι ίδιοι λόγοι υπαγόρευσαν και στους Σπαρτιάτες την εσπευσμένη αποστολή πρεσβείας στην Αθήνα;
8. Ποια είναι τα επιχειρήματα των Λακεδαιμονίων; Τι επιστρατεύουν, για να πείσουν τους Αθηναίους, πέρα απ' τα επιχειρήματα;
9. Ποιες ηθικές αξίες εντοπίζετε στην απάντηση των Αθηναίων;
10. Με ποια επιχειρήματα επιχειρούν οι Θηβαίοι να πείσουν τον Μαρδόνιο ν' ακολουθήσει «συντηρητικότερη» τακτική; Ποια εξήγηση δίνει ο Ηρόδοτος για την επιμονή του Μαρδονίου στην επιθετικότερη τακτική;
11. Πώς εξηγείτε τη σκληρότητα των Αθηναίων απέναντι στον Λυκίδη και ιδιαίτερα των γυναικών τους απέναντι στη γυναίκα και τα παιδιά του;

Η περιοχή της μάχης των Πλαταιών και οι διαδοχικές φάσεις της

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΠΛΑΤΑΙΩΝ

12.Α.

Στα κεφ. Θ 6–11 οι Αθηναίοι ασκούν πίεση στους Σπαρτιάτες να βγουν από την Πελοπόννησο και, ενωμένοι με τους άλλους Έλληνες, να αντιπαραταχτούν στη στρατιά του Μαρδονίου, ο οποίος (κεφ. Θ 12-18) εγκαταλείπει την Αττική και υποχωρεί στη Βοιωτία. Έτσι φτάνουμε στις παραμονές της μάχης των Πλαταιών (479 π.Χ.).

Θ 19. Οι Λακεδαιμόνιοι¹, όταν έφτασαν στον Ισθμό, στρατοπέδευαν εκεί. Κι οι υπόλοιποι Πελοποννήσιοι, όσοι πρόκριναν το καλό της πατρίδας², όταν πήραν την πληροφορία και μάλιστα είδαν τους Σπαρτιάτες να βγαίνουν απ' τη χώρα τους, φιλοτιμήθηκαν να μη μείνουν πίσω, αλλά να βγουν κι αυτοί. Λοιπόν, καθώς οι θυσίες έδωσαν ενθαρρυντικά προμηνύματα, προωθήθηκαν όλοι απ' τον Ισθμό και φτάνουν στην Ελευσίνα· κι αφού κι εκεί έκαναν θυσίες και πήραν ενθαρρυντικά προμηνύματα, συνέχισαν να προχωρούν, και μαζί τους κι οι Αθηναίοι, αφού πέρασαν από τη Σαλαμίνα στη στεριά κι ενώθηκαν με τους άλλους στην Ελευσίνα. Κι όταν έφτασαν στις Ερυθρές της Βοιωτίας και πληροφορήθηκαν πως ο βάρβαρος στρατοπέδευσε στις όχθες του Ασωπού, ύστερ' από σύσκεψη αντιπαρατάχτηκαν στους πρόποδες του Κιθαιρώνα.

*Ο ελληνικός
στρατός φτάνει
στη Βοιωτία*

*Οι επελάσεις
του Μασιστίου
και ο θάνατός
του*

20. Ο Μαροδόνιος, καθώς οι Έλληνες δεν κατέβαιναν στην πεδιάδα, στέλνει εναντίον τους όλο το ιππικό, που είχε αρχηγό τον Μασίστιο, που οι Πέρσες τον είχαν σε μεγάλη εκτίμηση κι είχε άλογο Νησαίο³ με χρυσά χαλινάρια και μ' όλα τ' άλλα χάμουρα καλοπλουμισμένα. Τότε, καθώς οι ιππείς έκαναν έφοδο εναντίον των Ελλήνων, επιχειρούσαν επιθέσεις η κάθε ίλη⁴ με τη σειρά της, και με τις επελάσεις τους προξενούσαν μεγάλες απώλειες σ' αυτούς και τους φώναζαν γυναίκες.

22. Η μάχη τους κράτησε πολύ και να ποιο τέλος είχε· καθώς το ιππικό έκανε εφόδους, η μια ίλη μετά την άλλη με τη σειρά τους, το άλογο του Μασιστίου κάλπαζε μπροστά από τ' άλλα, ώσπου ένα βέλος το χτύπησε στο πλευρό· από τον πόνο το άλογο ορθώνεται στα πισινά του και γκρεμίζει από πάνω του τον Μασίστιο· αυτός πέφτει καταγής και στη στιγμή οι Αθηναίοι ρίχνονται καταπάνω του. Παίρνουν λοιπόν τ' άλογό του, και τον ίδιο, που έδινε αγώνα για να σωθεί, τον σκοτώνουν, όσο κι αν στην αρχή δεν μπορούσαν. Γιατί προστατευόταν από μια τέτοια σκευή: είχε από μέσα χρυσό θώρακα λεπιδωτό και πάνω απ' τον θώρακα είχε φορέσει χιτώνα πορφυρό. Τα χτυπήματά τους λοιπόν στον θώρακα δεν έφερναν κανένα αποτέλεσμα, ώσπου κάποιος κατάλαβε τι συμβαίνει και τον χτυπά στο μάτι. Έτσι τέλος έπεσε και σκοτώθηκε. Κι οι άλλοι ιππείς δεν αντιλήφθηκαν τι συνέβαινε, και να γιατί· δεν τον είδαν να πέφτει καταγής από τ' άλογο ούτε να σκοτώνεται· γιατί, καθώς εκείνη τη στιγμή ήταν στη φάση της υποχώρησης και της μεταβολής, δεν αντιλήφθηκαν τι συνέβαινε. Όταν όμως ήρθαν στην ανάπαυλα, ένιωσαν αμέσως την απουσία του, καθώς δεν έβλεπαν κανένα να τους δίνει διαταγές· κι όταν αντιλήφθηκαν τι είχε συμβεί, δίνοντας καρδιά ο ένας στον άλλο σπιρούνιζαν τ' άλογά τους, για να σηκώσουν τουλάχιστον το πτώμα του.

*Μάχη πάνω
στο πτώμα του
Μασιστίου*

23. Κι όταν είδαν οι Αθηναίοι πως οι ιππείς δεν έκαναν πια εφόδους τμηματικά, αλλά όλοι μαζί, φώναξαν σε βοήθεια τον υπόλοιπο στρατό. Την ώρα που έσπευδε σε βοήθεια ολόκληρο το πεζικό, γινόταν μάχη φονική για το ποιος θα σηκώσει τον νεκρό⁵. Λοιπόν, όση ώρα οι τριακόσιοι

ήταν μόνοι τους, βρίσκονταν σε πολύ μειονεκτική θέση κι εγκατέλειπαν το πτώμα· όταν όμως έφτασε σε βοήθειά τους ο πολὺς στρατός, τότε πια οι ιππείς δεν κράτησαν τη θέση τους κι ούτε μπόρεσαν να σηκώσουν τον νεκρό, αλλά, κοντά σ' εκείνον, έχασαν κι άλλους ιππείς. Κι όταν υποχωρώντας βρέθηκαν σε απόσταση κάπου δυο σταδίων, συσκέπτονταν τι πρέπει να κάνουν· κι έτσι που δεν είχαν αρχηγό να τους διοικεί, αποφάσισαν να γυρίσουν πίσω στον Μαρδόνιο.

24. Κι όταν γύρισε το ιππικό στο στρατόπεδο, ολόκληρο το εκστρατευτικό σώμα πένθησε τον Μασίστιο και πιο πολύ απ' όλους ο Μαρδόνιος· κούρευαν τα μαλλιά τους και των αλόγων τους και των υποζυγίων τους, κι όσο για τους οδυρμούς τους, δεν είχαν σταματημό· γιατί ολόκληρη η Βοιωτία αντιλαλούσε από κραυγές, πως χάθηκε ένας πολεμιστής που, μετά απ' τον Μαρδόνιο, είχε την πιο μεγάλη θέση στην εκτίμηση των Περσών και του βασιλιά. Λοιπόν οι βάρβαροι τιμούσαν τον σκοτωμένο Μασίστιο κατά τα συνήθεια του τόπου τους⁶.

*Το πένθος
των Περσών*

25. Κι οι Έλληνες, ύστερ' απ' την αντίσταση που πρόβαλαν στο ιππικό που τους επιτέθηκε και την τροπή σε φυγή του ιππικού που αποκρούστηκε, απόχτησαν πολύ μεγαλύτερο θάρος.

Στα κεφ. 25-43 περιγράφεται η παράταξη των ελληνικών δυνάμεων για τη μάχη των Πλαταιών και η αναβλητικότητα να την αρχίσουν τόσο ο Μαρδόνιος, όσο και ο Πανσανίας, επειδή και οι δυο είχαν πάρει χρησμό, όποιος επιτεθεί πρώτος εναντίον του εχθρού, θα είναι κι ο νικημένος. Τελικά όμως, καθώς περνούσαν οι μέρες, ο πιο ανυπόμονος, ο Μαρδόνιος, αποφασίζει να αιφνιδιάσει τους Έλληνες κάνοντας επίθεση και προσπαθεί να ενισχύσει το ηθικό των Περσών.

44. Ύστερ' απ' την παράίνηση που απηύθυνε ο Μαρδόνιος στους διοικητές των μονάδων του, έπεσε η νύχτα και οι σκοποί πήραν τις θέσεις τους. Και καθώς η νύχτα είχε προχωρήσει πολύ κι είχες την εντύπωση ότι ησυχία βασίλευε πέρα για πέρα στα στρατόπεδα και πως τους στρατιώτες τους έχει πάρει για τα καλά ο ύπνος, εκείνη την ώρα ο Αλέξανδρος, ο γιος του Αμύντα, που ήταν στρατηγός και βασιλιάς των Μακεδόνων⁷, πλησίασε με τ' άλογό του τις προφυ-

*Ο Αλέξανδρος
ο Μακεδών
αποκαλύπτει
τα σχέδια του
Μαρδονίου
στους Έλληνες*

λακές των Αθηναίων και ζητούσε και καλά να συναντήσει τους στρατηγούς τους. Λοιπόν, οι περισσότεροι απ' τους σκοπούς έμεναν στη θέση τους, ενώ άλλοι πήγαν τρεχάτοι στους στρατηγούς· κι όταν έφτασαν, τους έλεγαν πως ήρθε ένας καβαλάρης απ' το στρατόπεδο των Μήδων, που δεν άνοιξε το στόμα του να πει τίποτ' άλλο, παρὰ μόνο πως θέλει να συναντήσει τους στρατηγούς, αναφέροντάς τους ονομαστικά⁸.

Αλέξανδρος Α΄
ο Μακεδών
(498-454 π.Χ.)

45. Κι εκείνοι, όταν άκουσαν αυτά, αμέσως τους ακολούθησαν στις προφυλακές. Κι όταν έφτασαν, τους έλεγε ο Αλέξανδρος τα εξής: «Άνδρες Αθηναίοι, καταθέτω εμπιστευτικά στη φύλαξή σας αυτά τα λόγια, με την παράκληση να μείνουν απόρρητα, μονάχα στον Πausανία να τα πείτε και σε κανέναν άλλο, για να μη με πάρετε στο λαιμό σας· γιατί δε θα μιλούσα, αν η έγνοια μου για ολόκληρη την Ελλάδα δεν ήταν μεγάλη. Γιατί κι εγώ στην καταγωγή ανέκαθεν είμαι Έλληνας και δε θα ήθελα να βλέπω την Ελλάδα να χάσει τη λευτεριά της και να γίνει σκλάβα. Λέω λοι-

πόν πως στάθηκε αδύνατο οι θυσίες να δώσουν προγνωστικά που να ευφράνουν την ψυχή του Μαρδονίου και του στρατού του· γιατί, τότε, θα είχατε έρθει στα χέρια εδώ και καιρό. Λοιπόν, τώρα αποφάσισε να κάνει πέρα τις θυσίες και, με το χάραμα της μέρας, να δώσει μάχη· γιατί, όπως υποθέτω, τον έξωσε φόβος μήπως συναχτείτε περισσότεροι. Μ' αυτά τα δεδομένα, αρχίστε τις ετοιμασίες. Και πάλι, αν ο Μαρδόσιος αναβάλει τη σύγκρουση και δε την επιχειρήσει, κάντε κουράγιο μένοντας στη θέση σας· γιατί τα τρόφιμα που του έμειναν είναι για λίγες μέρες. Κι αν το τέλος του πολέμου έρθει όπως το θέλει η καρδιά σας, κάποιος ας φροντίσουν να ξαναδώσουν και σε μένα τη λευτεριά⁹, εμένα που για χάρη της Ελλάδας έχω κάνει μια τέτοια αποκοτιά απ' τη λαχτάρα μου, θέλοντας να σας κάνω φανερές τις προθέσεις του Μαρδονίου, για να μη πέσουν οι βάρβαροι επάνω σας την ώρα που δεν το περιμένατε. Κι είμαι ο Αλέξανδρος ο Μακεδών». Αυτά είπε και γύρισε με τ' άλογό του στο στρατόπεδο και στη θέση του.

Ε 22. Πως Έλληνες είναι αυτοί οι απόγονοι του Περδίκκα¹⁰, όπως λένε κι οι ίδιοι, κι εγώ προσωπικά είμαι σε θέση να το ξέρω, αλλά και στη συνέχεια της ιστορίας μου θα αποδείξω πως είναι Έλληνες· κι επιπλέον και οι οργανωτές των αγώνων των Ελλήνων που γίνονται στην Ολυμπία¹¹ αυτή την απόφαση έβγαλαν. Γιατί, όταν ο Αλέξανδρος πήρε την απόφαση να πάρει μέρος στους αγώνες και κατέβηκε γι' αυτό το σκοπό, οι Έλληνες που ήταν αντίπαλοί του σε αγώνα δρόμου ήθελαν να τον αποκλείσουν με τον ισχυρισμό πως ο αγώνας δεν είναι για βαρβάρους αθλητές, αλλά για Έλληνες. Κι ο Αλέξανδρος, επειδή απέδειξε πως η καταγωγή του ήταν από το Άργος¹², κι οι κριτές παραδέχτηκαν πως είναι Έλληνας, πήρε μέρος στο αγώνισμα δρόμου ενός σταδίου και τερμάτισε στον ίδιο χρόνο με τον πρώτο. Κάπως έτσι λοιπόν έγιναν αυτά¹³.

*Η
ελληνικότητα
των
Μακεδόνων*

Στα κεφ. Θ 46-60 ο Μαρδόσιος, με την πίεση του ιππικού του, υποχρεώνει τους Έλληνες να επιχειρήσουν μετακινήσεις των μονάδων τους μέσα στη νύχτα, πράγμα που προκαλεί αναστάτωση, και ιδιαίτερα στην παράταξη των Λακεδαιμονίων. Έτσι, όταν με το ξημέρωμα εκδηλώνεται επίθεση του ιππικού του Μαρδονίου εναντίον των Λακεδαιμονίων και θ' αρχίσει η πρώτη φάση της μά-

χης, οι Λακεδαιμόνιοι, καθώς δέχονται όλο το βάρος της εχθρικής επίθεσης, βρίσκονται σε δύσκολη θέση και στέλνουν βιαστικά μήνυμα στους Αθηναίους να σπεύσουν για βοήθεια.

Στη μάχη των Πλαταιών (17 Αυγούστου του 479 π.Χ.) μπορούμε να διακρίνουμε τρεις φάσεις: α) Η αποφασιστική σύγκρουση Λακεδαιμονίων και Περσών· β) η νίκη των Αθηναίων πάνω στους Θηβαίους, και γ) η κατάληψη, ύστερ' από τειχομαχία, του τείχους των Περσών και η ανελέητη σφαγή τους.

Η μάχη:
α) Οι
Λακεδαιμόνιοι
σε δεινή θέση

Θ 61. Οι Αθηναίοι, όταν πήραν αυτό το μήνυμα, κίνησαν βιαστικά να βοηθήσουν και να τους υπερασπιστούν μ' όλες τους τις δυνάμεις· κι είχαν κιόλας μπει στο δρόμο, όταν δέχονται την επίθεση των Ελλήνων που ήταν με το μέρος του βασιλιά κι είχαν παραταχτεί αντιμέτωποί τους, κι έτσι τους ήταν πια αδύνατο να σπεύσουν σε βοήθεια· γιατί η επίθεση που δέχονταν τους έφερνε σε δύσκολη θέση. Έτσι λοιπόν απέμειναν μόνοι τους οι Λακεδαιμόνιοι και οι Τεγεάτες, που η δύναμή τους, μαζί με τους ελαφρά οπλισμένους, ήταν πενήντα χιλιάδες οι πρώτοι, και τρεις χιλιάδες οι Τεγεάτες (γιατί αυτοί σε καμιά περίπτωση δεν αποχωρίζονταν απ' τους Λακεδαιμονίους)· κι έκαναν θυσίες, μια κι είχαν σκοπό να έρθουν στα χέρια με τον Μαρδόνιο και τον στρατό που είχε μαζί του. Και να που οι θυσίες δεν έδιναν ενθαρρυντικά προμηνύματα και στο μεταξύ πολλοί απ' αυτούς σκοτώνονταν και πολλοί περισσότεροι τραυματίζονταν· γιατί οι Πέρσες έκαναν φρόνη με τα γέρρα τους¹⁴ κι έριχναν με τα τόξα τους βροχή τα βέλη, αφειδώλευτα· κι έτσι οι Σπαρτιάτες περνούσαν δύσκολες στιγμές, ενώ οι θυσίες δεν έφερναν αποτέλεσμα· τότε ήταν που ο Πανσανίας σήκωσε τα μάτια του προς το ναό της Ήρας των Πλαταιέων κι έκανε επίκληση στη θεά, παρακαλώντας τη με κανέναν τρόπο να μη διαφύσει τις ελπίδες τους.

β) Μάχη σώμα
με σώμα

62. Κι ενόσω αυτός έκανε ακόμη την επίκλησή του, οι Τεγεάτες ξεπετάχτηκαν πρώτοι απ' τις γραμμές τους και βάδιζαν εναντίον των βαρβάρων· κι αμέσως μετά την προσευχή του Πανσανία οι Σπαρτιάτες κάνοντας θυσίες πήραν ενθαρρυντικά προμηνύματα· κι όταν επιτέλους τα πήραν, βάδιζαν κι αυτοί εναντίον των Περσών, κι οι Πέρσες τους αντιμετώπιζαν ρίχνοντας βέλη. Η πρώτη μάχη λοιπόν δόθηκε γύρω απ' τον φρόνη με τα γέρρα· κι όταν αυτός έπεσε, τότε πια γινόταν αγώνας αδυσώπητος και για πολλή ώρα ακριβώς δίπλα

στο ναό της Δήμητρας, όπου έφτασαν σε μάχη σώμα με σώμα· γιατί οι βάρβαροι έπιαναν με τα χέρια τους τα δόρατα και τα κατατσάκιζαν. Λοιπόν οι Πέρσες δεν υστερούσαν σε παλικάριά και σε σωματική δύναμη, αλλά δεν είχαν βαρύ οπλισμό κι επιπρόσθετα τους έλειπε η γνώση και δεν κάτεχαν την τέχνη του πολέμου, όσο οι αντίπαλοί τους. Λοιπόν, έτσι που ξεπετιούνταν μπροστά απ' τις γραμμές τους, ένας ένας και δέκα δέκα, άλλοτε περισσότεροι κι άλλοτε λιγότεροι, σχηματίζοντας πυκνές ανθρώπινες μάζες εισχωρούσαν στις γραμμές των Σπαρτιατών κι έβρισκαν το θάνατο.

63. Κι εκεί που τύχαινε να βρίσκεται ο ίδιος ο Μαρδόνιος, που πολεμούσε καβάλα σ' άσπρο άλογο και περιστοιχιζόταν από τα πρώτα παλικάρια, τους χίλιους επίλεκτους Πέρσες, εκεί οι Σπαρτιάτες δέχτηκαν τη μεγαλύτερη πίεση. Λοιπόν, για όση ώρα ο Μαρδόνιος ήταν ζωντανός, οι δικοί του κρατούσαν τις θέσεις τους και κρατώντας μέτωπο στον εχθρό σκότωναν πολλούς Λακεδαιμονίους· απ' τη στιγμή όμως που σκοτώθηκε ο Μαρδόνιος και το τάγμα που τον περιστοιχίζει, κι ήταν το πιο δυνατό, γονάτισε, τότε λοιπόν το 'βαλαν στα πόδια και οι άλλοι και υποχώρησαν μπροστά στους Λακεδαιμονίους· γιατί το μεγαλύτερο μειονέκτημά τους ήταν η σκευή, καθώς ήταν χωρίς θωράκιση· δηλαδή αγωνίζονταν, απροστάτευτοι αυτοί, με εχθρούς βαριά οπλισμένους.

64. Τότε ήρθε η ώρα να δώσει ο Μαρδόνιος δίκαιη πληρωμή για το φόνο του Λεωνίδα, σύμφωνα με το χρησμό που δόθηκε στους Λακεδαιμονίους· κι απ' όλες τις νίκες που είδαμε στον καιρό μας την πιο λαμπρή την κερδίζει ο Πανσανίας, ο γιος του Κλεομβρότου.

65. Κι οι Πέρσες, όταν οι Λακεδαιμόνιοι τους έτρεψαν σε φυγή στις Πλαταιές, το 'βαλαν στα πόδια με απόλυτη σύγχυση προς το στρατόπεδό τους και το ξύλινο τείχος που έστησαν στο έδαφος των Θηβών.

70. Απ' τη μεριά τους οι Πέρσες και το υπόλοιπο στράτευμα, αφού κατέφυγαν στο ξύλινο τείχος, πρόλαβαν κι ανέβηκαν στους πύργους πριν φτάσουν οι Λακεδαιμόνιοι· ανέβηκαν κι ενίσχυσαν όσο μπορούσαν καλύτερα το τείχος.

γ) *Θάνατος του Μαρδονίου*

δ) *Ο θρίαμβος του Πανσανία*

ε) *Η άλωση του τείχους των Περσών – Οι απώλειες*

Κι όταν πλησίασαν οι Λακεδαιμόνιοι, η τειχομαχία πήρε μεγαλύτερη σφοδρότητα. Γιατί, όση ώρα οι Αθηναίοι απουσίαζαν, οι Πέρσες κρατούσαν άμυνα κι η υπεροχή τους απέναντι στους Λακεδαιμονίους, που αγνοούσαν την τέχνη της τειχομαχίας, ήταν μεγάλη· όταν όμως ήρθαν σ' ενίσχυσή τους οι Αθηναίοι, τότε λοιπόν έγινε φοβερή τειχομαχία που κράτησε πολύ. Στο τέλος λοιπόν με την παλικαριά και το κουράγιο τους οι Αθηναίοι πάτησαν το τείχος κι άνοιξαν ρήγμα· και μέσ' απ' αυτό ξεχύθηκαν στο εσωτερικό του οι Έλληνες. Κι οι πρώτοι που μπήκαν στο τείχος ήταν οι Τεγεάτες κι ήταν αυτοί που άρπαξαν τη σκηνή του Μαρδονίου¹⁵ κι ό,τι είχε μέσα, ανάμεσα σ' αυτά και τις φάτνες των αλόγων που ήταν όλες από χαλκό κι αξιοθέατες. Λοιπόν οι Τεγεάτες αυτές τις φάτνες του Μαρδονίου τις αφιέρωσαν στο ναό της Αλέας Αθηνάς¹⁶, ενώ τα άλλα, όσα έπεσαν στα χέρια τους, τα έφεραν στον κοινό σωρό που έκαναν οι Έλληνες. Κι οι βάρβαροι, απ' τη στιγμή που έπεσε το τείχος, δε σχημάτισαν πια πυκνή φάλαγγα, κι όλοι τους ξαστόχησαν την πολεμική αρετή τους, κι ήταν να τους κλαις, καθώς, πανικόβλητοι και πολλές χιλιάδες κόσμος, στριμώχτηκαν σε στενό χώρο. Κι είχαν τόση άνεση οι Έλληνες να σκοτώνουν, ώστε από τριακόσιες χιλιάδες στρατό, αν απ' τον αριθμό αυτό βγάλουμε τις σαράντα χιλιάδες που πήρε μαζί του ο Αρτάβαζος¹⁷ στη φυγή του, απ' τους υπόλοιπους ούτε τρεις χιλιάδες σώθηκαν, ενώ απ' τους Λακεδαιμονίους, σ' αυτή τη σύγκρουση, σκοτώθηκαν συνολικά ενενήντα ένας Σπαρτιάτες, απ' τους Τεγεάτες δεκαέξι, κι απ' τους Αθηναίους πενήντα δύο.

Οι αριστείες

71. Αριστοι κρίθηκαν, απ' το στρατόπεδο των βαρβάρων, το πεζικό των Περσών, το ιππικό των Σακών¹⁸, κι απ' τους πολεμιστές τους, όπως λένε, ο Μαρδόνιος· κι απ' τους Έλληνες, όσο κι αν αποδείχτηκαν παλικάρια και οι Τεγεάτες και οι Αθηναίοι, τους ξεπέρασαν στην ανδρεία οι Λακεδαιμόνιοι. Δεν έχω κανένα άλλο τεκμήριο στο οποίο στηρίχτηκε αυτή η κρίση (γιατί όλοι οι παραπάνω νίκησαν τον εχθρό που παρατάχτηκε απέναντί τους), παρ'ά μόνο αυτό· ότι συγκρούστηκαν με το πιο δυνατό σώμα του εχθρού και το νίκησαν.

73-4. Απ' τους Αθηναίους λένε πως δοξάστηκε ο Σωφάνης, ο γιος του Ευτυχίδη, απ' τον δήμο της Δεκελείας¹⁹. Για την αριστεία του τότε ανάμεσα στους Αθηναίους δυο εκδοχές μας δίνει η παράδοση: η πρώτη, πως κουβαλούσε σιδερένια άγκυρα δεμένη με χάλκινη αλυσίδα στη ζώνη που συγκρατούσε τον θώρακα· και, κάθε φορά που σίμωνε τον εχθρό, την προσγείωνε, για να μη μπορούν οι εχθροί, εξορμώντας απ' τις γραμμές τους, να τον κουνήσουν απ' τη θέση του· κι όταν οι εχθροί το 'βαζαν στα πόδια, έκανε σταθερά την ίδια κίνηση, ξανάπαιρνε στα χέρια του την άγκυρα και συνέχιζε την καταδίωξη. Λοιπόν, έτσι έχει αυτή η εκδοχή, ενώ η άλλη, που έρχεται ν' αμφισβητήσει την προηγούμενη, πως πάνω στην ασπίδα του, που περιφερόταν ασταμάτητα και ποτέ δεν έμενε ακίνητη, είχε έμβλημα άγκυρα, κι όχι πως κουβαλούσε σιδερένια άγκυρα δεμένη απ' τον θώρακα.

*Ο Σωφάνης
και η ασπίδα
του*

80. Ο Πανσανίας έβαλε να κηρύξουν κανέναν να μη αγγίσει τη λεία²⁰ και διέταξε τους εἰλωτες να μαζέψουν σ' ένα μέρος τα λάφυρα· κι αυτοί σκορπίστηκαν σ' όλο το στρατόπεδο κι έβρισκαν σκηνές που τα πανιά τους ήταν χρυσοπλούμιστα κι ασημοπλούμιστα, και κρεβάτια επιχρυσωμένα κι επαργυρωμένα κι ολόχρυσους κρατήρες και κούπες και ποτήρια κάθε λογής· και πάνω στις άμαξες έβρισκαν σάκους που, όπως μπορούσες να διακρίνεις, είχαν μέσα λεβέτια χρυσά κι ασημένια· και σκύλευαν τα πτώματα που κείτονταν καταγής παίρνοντας βραχιόλια και περιδέρμια κι ακινάκες²¹ (που κι αυτοί ήταν από χρυσάφι)· κι όσο για τις πολύχρωμες φορεσιές, κανείς δεν τις έδινε σημασία²². Τότε οι εἰλωτες έκλεβαν πολλά και τα πουλούσαν στους Αιγινήτες, πολλά όμως, όσα απ' αυτά δεν μπορούσαν να κρύψουν, τα παρέδωσαν· ώστε εδώ βρίσκεται η αρχή των μεγάλων περιουσιών των Αιγινήτων, που αγόραζαν το χρυσάφι από τους εἰλωτες για χαλκό.

*Η περισυλλογή
των λαφύρων*

81. Λοιπόν σώρρευαν όλα τα λάφυρα σ' ένα μέρος και πήραν το ένα δέκατο και το έβαλαν κατά μέρος για τον θεό των Δελφών· μ' αυτά έκαναν το αφιέρωμα, τον χρυσό τρίποδα που στηρίζεται στο τρικέφαλο χάλκινο φίδι²³, ακριβώς δίπλα απ' τον βωμό²⁴· διάλεξαν κι έβαλαν στην άκρη και για τον θεό της Ολυμπίας, και μ' αυτά έκαναν το αφιέ-

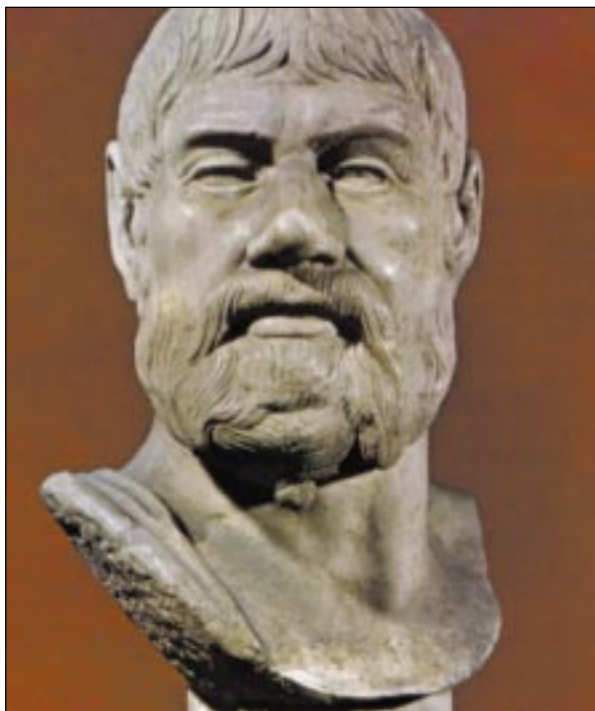
*Τα
αφιέρωματα
στους θεούς*

ρωμα, το άγαλμα του Δία, δέκα πήχες ψηλό· και για τον θεό του Ισθμού, και μ' αυτά έγινε το χάλκινο άγαλμα του Ποσειδώνα, εφτά πήχες²⁵ ψηλό.

*Περσικά και
λακωνικά
δείπνα*

82. Διηγούνται επίσης και το επόμενο περιστατικό: ο Ξέρξης, φεύγοντας απ' την Ελλάδα, άφησε στον Μαρδόνιο τις προσωπικές του αποσκευές· λοιπόν, όταν ο Πανσανίας είδε τις αποσκευές του Μαρδονίου, τη σκηνή του μ' έπιπλα χρυσά κι ασημένια, με πολύχρωμα παραπετάσματα, διέταξε τους αρτοποιούς και τους μαγείρους να ετοιμάσουν δείπνο παρόμοιο μ' αυτό που ετοίμαζαν για τον Μαρδόνιο. Και, καθώς αυτοί εκτελούσαν τη διαταγή του, τότε ο Πανσανίας, βλέποντας ανάκλιντρα χρυσά κι ασημένια ομορφωστρομένα και τραπέζια χρυσά κι ασημένια και μεγαλόπρεπη ετοιμασία δείπνου, έμεινε με το στόμα ανοιχτό για τα καλούδια που γέμιζαν το τραπέζι και διέταξε — έτσι, για να γελάσουν — τους υπηρέτες του να ετοιμάσουν δείπνο λακωνικό. Κι όταν ετοίμασαν το φαγητό τους, η διαφορά απ' τα προηγούμενα ήταν μεγάλη. Και, πως ο Πανσανίας έβαλε τα γέλια κι έστειλε και κάλεσε τους στρατηγούς των Ελλήνων·

*Πανσανίας
(479-477 π.Χ.)*

κι όταν συγκεντρώθηκαν αυτοί, ο Πανσανίας, δείχνοντας τα δείπνα που ετοιμάστηκαν, και το ένα και το άλλο, είπε: «Άνδρες Έλληνες, σας συγκέντρωσα για τούτο: ήθελα να σας δείξω την αφροσύνη του Μήδου, που, ενώ ζούσε μια τέτοια ζωή, ήρθε σε μας να μας αφαιρέσει το μίζερο καθημερινό μας». Αυτά λοιπόν λεν πως είπε ο Πανσανίας στους στρατηγούς των Ελλήνων.

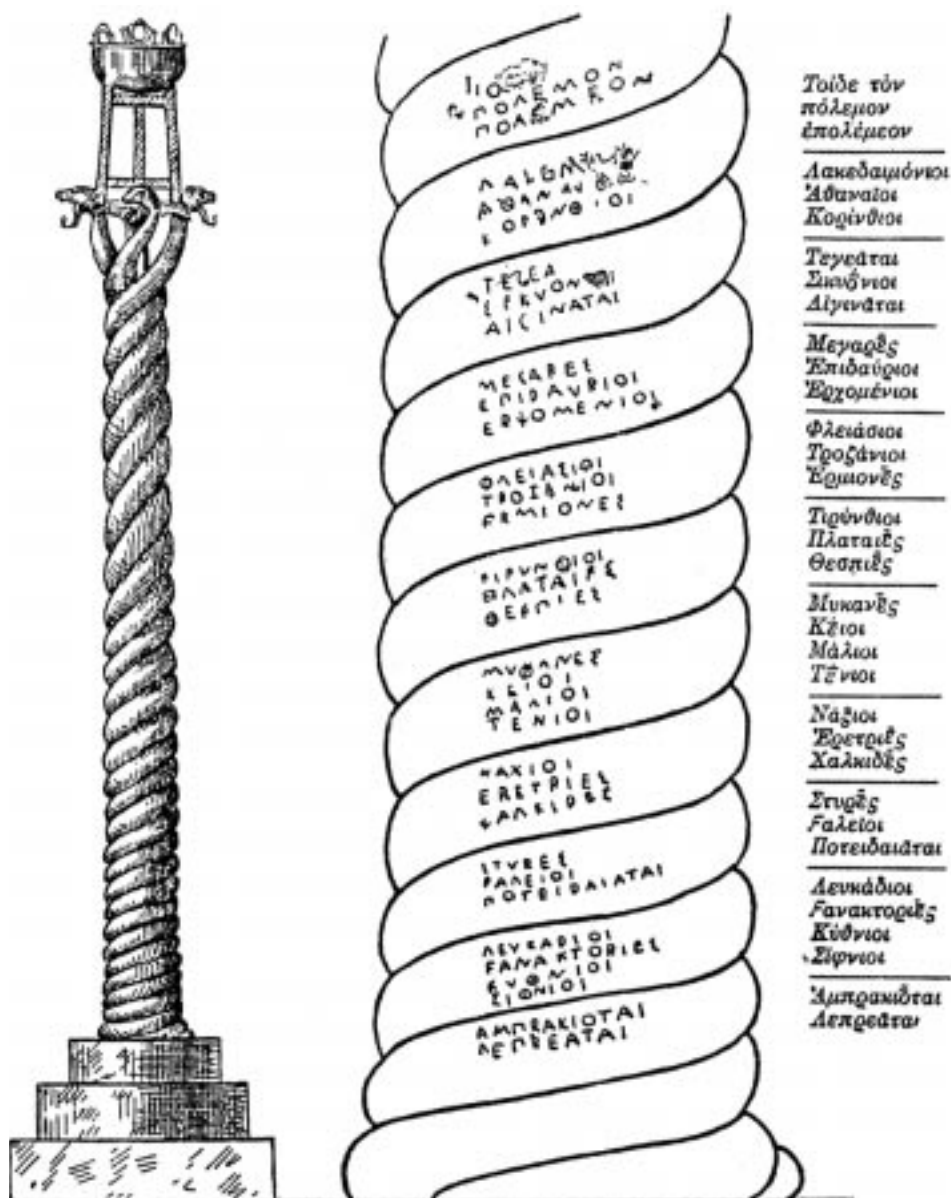
12. Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Ηγέτης τους τώρα είναι ο βασιλιάς Πανσανίας (479-477 π.Χ.), γιος του Κλεομβρότου και αδερφός (και διάδοχος) του Λεωνίδα.
2. Σε αντίθεση με όσους κράτησαν καιροσκοπική στάση κατά τα Μηδικά.
3. Για τα *Νησαία* άλογα, βλ. παραπάνω, κεφ. Ζ 40, σελ. 87.
4. Στη στρατιωτική γλώσσα, η *ίλη* αντιστοιχεί με τον λόχο του πεζικού. Βέβαια, με τους «ιππείς» εννοείται το ιππικό του Μαρδονίου.
5. Παρόμοια μάχη για να σηκώσουν το πτώμα ήρωα, που θυμίζει ομηρικές σκηνές, περιέγραψε ο Ηρόδοτος και στο κεφ. Ζ 225 (βλ. παραπάνω, σελ. 121) για το πτώμα του Λεωνίδα.
6. Για τις υπερβολικές εκδηλώσεις πένθους των Περσών, βλ. παραπάνω, κεφ. Η 99, σελ. 152.
7. Για τον Αλέξανδρο Α΄ βλ. παραπάνω, κεφ. Η 140, σημ. 12 της σελ. 166.
8. Αναφέροντας ονομαστικά τους στρατηγούς των Αθηναίων, ο Αλέξανδρος επιδιώκει να δώσει στους φρουρούς την εντύπωση ότι συνδέεται με κάποια οικειότητα μαζί τους.
9. Με το να ζητά ως μοναδική αμοιβή, για τις υπηρεσίες που προσφέρει στους Έλληνες, την ελευθερία του απ' το ζυγό των Περσών, ο Αλέξανδρος ταυτίζεται ουσιαστικά με τους άλλους Έλληνες και αποκόπτεται εντελώς απ' τον βαρβαρικό κόσμο.
10. Για τον γενάρχη του βασιλικού οίκου της Μακεδονίας και έκτο πρόγονο του Αλεξάνδρου, τον Περίδικα, βλ. παρακάτω, κεφ. Η 137-139, σελ. 264-66.
11. Πρόκειται για τους *Ελλανοδίκες*, που ήταν αντιπρόσωποι του «κοινού» της Ηλείας και είχαν την ευθύνη της οργάνωσης και της διεξαγωγής των αγώνων.
12. Επειδή ο πρόγονός του, ο Περίδικας, θεωρούνταν απόγονος του Ηρακλείδη Τημένου, που υπήρξε βασιλιάς του Άργους.
13. Η επιμονή του Ηροδότου στην ελληνική καταγωγή των Μακεδόνων οφείλεται: α) στα αποτελέσματα προσωπικής του έρευνας· β) στην προφορική

παράδοση των ίδιων των Μακεδόνων, και γ) στην ετυμολογία των Ελλανοδικών.

14. Τα *γέρορα* ήταν ελαφρές μακρόστενες ασπίδες, σκεπασμένες με δέρματα βοδιών. Τοποθετώντας τες όρθιες τη μια δίπλα στην άλλη δημιουργούσαν πρόχειρο τείχος.
15. Η σκηνή αυτή ήταν του Ξέρξη, που την παραχώρησε στον Μαροδόνο.
16. Ο ναός της *Αλέας Αθηνάς* της Τεγέας ήταν από τους περιφημότερους της Πελοποννήσου και σημαντικό λατρευτικό κέντρο.
17. Ο σημαντικός αυτός στρατηγός του Ξέρξη αρχικά έμεινε με τον Μαροδόνο στην Ελλάδα, αλλά, ύστερα από διαφωνία ανάμεσά τους, έφυγε με το σώμα του πριν από τη μάχη των Πλαταιών.
18. Για το πολεμικό έθνος των *Σακών*, βλ. παραπάνω, κεφ. ΣΤ 113, σημ. 23.
19. Ο αττικός δήμος της Δεκέλειας (σήμερα: Τατόι) βρισκόταν στα βόρεια της Αττικής, στις υπώρειες της Πάρνηθας.
20. Με τον τρόπο που περιγράφει ο Ηρόδοτος τα λάφυρα που έπεσαν στα χέρια των Ελλήνων, δείχνει τη μεγάλη σημασία τους για την οικονομική ζωή της Ελλάδας.
21. *Κρατήρες* ήταν αγγεία, όπου ανακάτευαν το κρασί με νερό· για τον *ακινάκη*, βλ. παρακάτω, κεφ. Δ 62, σελ. 236-237.
22. Ο εκφραστικότερος τρόπος, για να φανεί η αφθονία των πολύτιμων λαφύρων, που έπεσαν στα χέρια των Ελλήνων, είναι η φράση: «Όσο για τις πολύχρωμες φορεσιές, κανείς δεν τους έδινε σημασία». Οι Έλληνες, που είχαν «συγκάτοικό τους τη φτώχεια» (βλ. κεφ. Ζ 109, σελ. 95), τώρα περιφρονούν ενδύματα, που, όπως λέμε σήμερα, «ούτε στ' όνειρό τους δεν τα έβλεπαν».
23. Το περίφημο αυτό αφιέρωμα το αποτελούσαν δύο κύρια μέρη: α) το πολυτιμότερο, ο ολόχρυσος *τρίπους*, που το κάθε του πέλμα πατούσε πάνω στο κεφάλι του ενός από τα τρία φίδια του κάτω μέρους· β) απ' αυτό το κάτω μέρος, που ήταν από χαλκό και το σχημάτιζαν τα σώματα τριων φιδιών, που, περιπλεγμένα το ένα στ' άλλο, σχημάτιζαν σπειρωτή στήλη, πάνω στις σπείρες της οποίας ήταν χαραγμένα τα ονόματα των πόλεων που αγωνίστηκαν εναντίον των Περσών. Στην κορυφή της στήλης αυτής υψώνονταν, χωρισμένες μεταξύ τους, οι τρεις κεφαλές των φιδιών που συγκρατούσαν τον χρυσό τρίποδα. Σήμερα το χάλκινο μέρος σώζεται στην Κωνσταντινούπολη, όπου το μετέφερε ο Κωνσταντίνος ο Μέγας.
24. Ο βωμός αυτός, αφιέρωμα των Χίων, βρισκόταν απέναντι από το ναό του Απόλλωνα των Δελφών και οι αρχαιολόγοι τον βρήκαν στη θέση του.
25. Ο *πήχυς* αντιστοιχεί, περίπου, με 0,53 μ.

Ο ΔΕΛΦΙΚΟΣ ΤΡΙΠΟΔΑΣ

1. Αναπαράσταση της αρχικής μορφής.

2. Το τμήμα που σώζεται (Οι σπείρες με την επιγραφή).

3. Μεταγραφή του καταλόγου των πόλεων.

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Με ποιο τρόπο αναβίωσε στην εποχή μας η προσωπικότητα του ατρόμητου Μασιστίου;
2. Σε όλη την ενότητα αυτή, ο Μαρδόνιος παίρνει τη θέση που στις προηγούμενες είχαν ο Κύρος, ο Δαρείος και ο Ξέρξης. Με ποια κριτήρια του αποδίδεται αυτή η θέση και ποια, πραγματικά, προσόντα είχε;
3. Πρωταγωνιστής στο ελληνικό στρατόπεδο είναι ο Πανσανίας. Ποια η κρίση σας γι' αυτόν, με όσα έπραξε και είπε στην ενότητα αυτή; Το τέλος του, αν το γνωρίζετε, είναι αντάξιο της εικόνας αυτής;
4. Με ποια στοιχεία συμπληρώνει την περιγραφή εκδηλώσεων πένθους των Περσών ο Ηρόδοτος (κεφ. 24), την οποία έκανε στο κεφ. Η 99, σελ. 152;
5. Στην **Ιστορία** του Ηρόδοτου ο Αλέξανδρος Α΄ ο Μακεδών εμφανίζεται τρεις φορές (Τέμπη-Αθήνα-Πλαταιές). Ποια από τις εμφανίσεις αυτές θεωρείτε σημαντικότερη; Αιτιολογήστε το αποτέλεσμα της σύγκρισής σας ανάμεσα στη πρώτη και τη δεύτερη σε σημασία και της δεύτερης με την τρίτη.
6. Πώς συμπληρώνεται η συνηγορία του Ηρόδοτου για την ελληνικότητα των Μακεδόνων από τα πρόσφατα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών;

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΥΚΑΛΗΣ

13.Α.

Θ 90. Και την ίδια μέρα που δέχτηκαν οι Πέρσες το χτύπημα στις Πλαταιές, κατά συγκυρία δέχτηκαν κι άλλο στη Μυκάλη της Ιωνίας¹. Δηλαδή, ενώ ο ελληνικός στόλος με τον Λεωτυχίδα τον Λακεδαιμόνιο² κρατούσε δεμένα τα καράβια του στη Δήλο, ήρθαν τότε αγγελιαφόροι από τη Σάμο ο Λάμπων, ο γιος του Θρασυκλή, κι ο Αθηναγόρας, ο γιος του Αρχιστρατίδα, κι ο Ηγησίστρατος, ο γιος του Αρισταγόρα, που τους έστειλαν οι Σάμιοι κρυφά απ' τους Πέρσες³ και τον τύραννο Θεομήστορα, το γιο του Ανδροδάμαντος, που τον διόρισαν τύραννο της Σάμου οι Πέρσες. Κι όταν παρουσιάστηκαν στους στρατηγούς, έλεγε ο Ηγησίστρατος πολλά και διάφορα: πως και μόνο με την εμφάνιση του στόλου οι Ίωνες θ' αποστατήσουν από τους Πέρσες· πως οι βάρβαροι δε θα προβάλουν αντίσταση· κι αν προβάλουν αντίσταση, θα 'ναι το καλύτερο θήραμα που θα πέσει στο δόκανο των Ελλήνων· και, κάνοντας επίκληση στους κοινούς θεούς, τους προέτρεπε να σώσουν Έλληνες απ' τη σκλαβιά και ν' αποδιώξουν τον βάρβαρο. Είπε επίσης πως δε θα 'ναι δύσκολη γι' αυτούς η επιχείρηση· γιατί τα καράβια των βαρβάρων είναι αργοκίνητα και δεν είναι σε θέση να δώσουν μάχη μ' αυτούς. Κι αν έχουν καμιά υποψία μή-

*Πρεσβεία των
Ιώνων στον
Λεωτυχίδα*

πως παν να τους παρασύρουν σε παγίδα, έλεγαν πως οι ίδιοι τους δεν έχουν καμιά αντίρρηση να τους πάρουν οι Έλληνες στα καράβια τους και να τους έχουν ομήρους.

*Το όνομα -
οιωνός:
Ηγησίστρατος*

91. Και καθώς ο ξένος από τη Σάμο το παράκανε στα παρακάλια, ο Λεωτυχίδας τον ρώτησε (να το 'κανε από σκοπού, για να πάρει κάποια προφητεία ή να το 'κανε τυχαία, εμπνευσμένος από κάποιο θεό;): «Ξένε από τη Σάμο, ποιο τ' όνομά σου;». Κι εκείνος αποκρίθηκε: «Ηγησίστρατος»· κι ο άλλος αρπάζοντας απ' το στόμα του Ηγησιστράτου τη συνέχεια του λόγου, ό,τι κι αν ήταν έτοιμος να πει, είπε: «Ξένε από τη Σάμο, δέχομαι τον οιωνό⁴. Κι εσύ κάνε μου τη χάρη, μαζί μ' αυτούς εδώ τους συντρόφους σου να γυρίσεις στον τόπο σου με το καράβι, αφού μας εγγυηθείτε πως οι Σάμιοι θα σταθούν μ' ενθουσιασμό στο πλευρό μας».

92. Αυτά είπε κι αμέσως έκανε τα λόγια πράξη· δηλαδή στη στιγμή οι Σάμιοι έδιναν εγγυήσεις και όρκους για συμμαχία με τους Έλληνες.

*Ο ελληνικός
στόλος
κατευθύνεται
στην Ιωνία.
Ο περσικός
καταφεύγει
στη Μυκάλη*

96. Και οι Έλληνες, μόλις οι θυσιές έδωσαν ενθαρρυντικά προμηνύματα, ανοίχτηκαν με τα καράβια τους από τη Δήλο για τη Σάμο. Κι όταν έφτασαν στα νερά της Σάμου, κοντά στην ακτή Κάλαμοι⁵, έριξαν άγκυρα εκεί, στην περιοχή του Ηραίου του νησιού, και προετοιμαζόνταν για να δώσουν ναυμαχία, ενώ οι Πέρσες, παίρνοντας την πληροφορία ότι οι Έλληνες τους πλησιάζουν με το στόλο τους, σήκωσαν πανιά κι αρμένιζαν προς τη στεριά με τα υπόλοιπα καράβια, ενώ τα φοινικικά τ' άφησαν να γυρίσουν στον τόπο τους. Γιατί ύστερ' από σύσκεψη αποφάσισαν να μη δώσουν ναυμαχία, επειδή πίστευαν πως δεν ήταν σε θέση ν' αναμετρηθούν με τον εχθρό· κι ο λόγος για τον οποίο έβαλαν πλώρη για να πιάσουν στεριά ήταν να μουν κάτω απ' την προστασία του πεζικού τους που βρισκόταν στη Μυκάλη· ο στρατός αυτός με διαταγή του Ξέρξη δεν ακολούθησε το υπόλοιπο εκστρατευτικό σώμα, αλλά έμεινε πίσω, φρουρός της Ιωνίας· η δύναμή του έφτανε τις εξήντα χιλιάδες και στρατηγός του ήταν ο Τιγράνης⁶, ο πιο όμορφος και με το πιο μεγάλο ανάστημα ανάμεσα στους Πέρσες. Λοιπόν οι ναύαρχοι αποφάσισαν να καταφύγουν στην προστασία αυτού του πεζικού, να σύρουν τα καράβια στη στεριά και να

τα ζώσουν ένα γύρω με φράχτη, για να 'χουν τα καράβια προστασία κι οι ίδιοι τους καταφύγιο.

97. Πήραν αυτή την απόφαση κι έκαναν πανιά. Κι όταν έφτασαν κοντά στο ναό των Πανσέπτων θεών⁷ της Μυκάλης, εκεί έσυραν τα καράβια στη στεριά κι έχτισαν γύρω τους φράχτη από λιθάρια και ξύλα, αφού έκοψαν ήμερα δέντρα, κι έμπηξαν στο έδαφος παλούκια γύρω από τον φράχτη. Κι είχαν κάνει τις ετοιμασίες τους για την πολιορκία που περιέμεναν.

98. Κι οι Έλληνες, όταν πληροφορήθηκαν πως οι βαρβαροι έφυγαν, αποφάσισαν να κινήσουν με τα καράβια τους στη στεριά. Λοιπόν, ετοίμασαν όλα τ' απαραίτητα για τη ναυμαχία και αποβατικές σκάλες κι ό,τι άλλο εξυπηρέτούσε την επιχείρηση κι έβαλαν πλώρη για τη Μυκάλη.

99. Η επόμενη ενέργεια των Ελλήνων ήταν να ζυγώσουν με τα καράβια τους στη στεριά και ν' αποβιβάσουν στ' ακρογιάλι. Κι έμπαιναν σε τάξη μάχης, ενώ οι Πέρσες, όταν είδαν τους Έλληνες να προετοιμάζονται για μάχη και να έχουν απευθύνει παραίνηση στους Ίωνες, πρώτα πρώτα, καθώς τους μπήκε η υποψία πως οι Σάμιοι έπαιρναν το μέρος των Ελλήνων, τους αφοπλίζουν. Κατόπιν, τα περάσματα που οδηγούν στις κορυφές της Μυκάλης διέταξαν να τα φρουρούν οι Μιλήσιοι, επειδή, τάχα, ήξεραν τον τόπο καλύτερα απ' τον καθένα· αλλά ο λόγος που το έκαναν αυτό ήταν να τους απομακρύνουν απ' το στρατόπεδο. Αυτά τα μέτρα λοιπόν έπαιρναν οι Πέρσες, για να προφυλαχτούν απ' εκείνους τους Ίωνες, για τους οποίους ήταν πεπεισμένοι πως, αν τους δινόταν η δυνατότητα, θα τους έπαιζαν κάποιο άσκημο παιχνίδι. Και οι ίδιοι τους κουβάλησαν τα γέρορα τους και τα έβαλαν το ένα δίπλα στο άλλο, για να έχουν προστατευτικό φράχτη⁸.

100. Κι όταν πήραν τέλος οι προετοιμασίες των Ελλήνων, επιτέθηκαν στους βαρβάρους. Κι ενώ βάδιζαν μπροστά, μια φήμη ήρθε φτερωτή και διαδόθηκε σ' ολόκληρο το στρατόπεδο, και, εκεί που σπάνε τα κύματα, φάνηκε ριγμένο το ραβδί του Ερμή⁹· κι η φήμη που διαδόθηκε στις γραμμές του στρατού ήταν πως οι Έλληνες πολεμώντας στη Βοι-

*Απόβαση
των Ελλήνων
στη Μυκάλη*

*Οι Πέρσες
οργανώνουν
την άμυνά τους*

*Θεϊκές
παρεμβάσεις*

ωτία νικούσαν το στράτευμα του Μαρδονίου. Λοιπόν, πολλές αποδείξεις τεκμηριώνουν την ύπαρξη θεϊκών ενεργειών, αφού και τότε, έτσι που συνέπεσε να γίνουν την ίδια μέρα ο χαλασμός των Περσών στις Πλαταιές κι ο χαλασμός που ήταν να πάθουν στη Μυκάλη, έφτασε φήμη στους Έλληνες που βρίσκονταν εκεί, ώστε να ενισχυθεί πολύ περισσότερο το ηθικό του στρατού και αυθόρμητα, με μεγαλύτερο ενθουσιασμό να μπαίνουν στον κίνδυνο.

101. Λοιπόν, οι Έλληνες και οι βάρβαροι έμπαιναν με βιασύνη στη μάχη, γιατί το έπαθλο του αγώνα ήταν τα νησιά κι ο Ελλήσποντος.

*Η έφοδος
των Ελλήνων*

102. Λοιπόν οι Αθηναίοι κι όσοι είχαν παραταχτεί στην ίδια πτέρυγα μ' αυτούς¹⁰, κι έπιαναν περίπου το μισό μέτωπο, βάδιζαν στην ακρογιαλιά και σ' ομαλό τόπο, ενώ οι Λακεδαιμόνιοι κι όσοι είχαν παραταχτεί στην πτέρυγά τους, μέσ' από χαράδρα και βουνά· κι ενώ αυτοί επιχειρούσαν ακόμη την κυκλωτική κίνηση, η άλλη πτέρυγα είχε κιόλας μπει στη μάχη. Λοιπόν, όσο ο φράχτης με τα γέρρα στεκόταν όρθιος, οι Πέρσες αντιστέκονταν κι αγωνίζονταν ως ίσοι με ίσους· απ' τη στιγμή όμως που ο στρατός των Αθηναίων κι αυτών που βρίσκονταν στην πτέρυγά τους, για να έχουν να λένε πως δικό τους ήταν το κατόρθωμα κι όχι των Λακεδαιμονίων, φιλοτιμώντας ο ένας τον άλλο ρίχτηκαν στη μάχη με μεγαλύτερο ενθουσιασμό, από κει και πέρα η εικόνα της μάχης διαφοροποιήθηκε πια.

*Η μάχη
της Μυκάλης*

Γιατί, αφού άνοιξαν ρήγμα στον φράχτη με τα γέρεα, ρίχτηκαν, πυκνή φάλαγγα, εναντίον των Περσών· κι αυτοί, αφού πρόβαλαν αντίσταση και κράτησαν άμυνα για αρκετή ώρα, στο τέλος τράπηκαν σε φυγή προς το τείχος. Κι οι Αθηναίοι κι οι Κορίνθιοι κι οι Σικυώνιοι και οι Τροιζήνιοι (γιατί μ' αυτή τη σειρά παρατάχτηκαν ό ένας στο πλευρό του άλλου) τους καταδίωκαν όλοι μαζί και χύθηκαν μες στο τείχος ταυτόχρονα με τους βαρβάρους. Κι όταν και το τείχος κυριεύτηκε, οι βάρβαροι έχασαν κάθε διάθεση για αγώνα και το 'βαλαν στα πόδια, όλοι οι άλλοι εκτός απ' τους Πέρσες. Ωστόσο αυτοί σχημάτιζαν μικρές μονάδες κι έδιναν μάχη με τους Έλληνες που ολοένα ξεχύνονταν στο τείχος.

*Οι Έλληνες
κάμπτουν
την αντίσταση
των Περσών*

103. Οι Πέρσες συνέχιζαν ακόμη να πολεμούν, όταν έφτασαν οι Λακεδαιμόνιοι κι οι άλλοι που ήταν στην πτέρυγά τους κι έδωσαν ένα χέρι κι αυτοί στην ολοκλήρωση της νίκης. Σ' αυτή τη μάχη έπεσαν κι από τους Έλληνες πολλοί, προπάντων Σικυώνιοι κι ο στρατηγός τους Περίλαος. Κι οι Σάμιοι που είχαν επιστρατευτεί και βρίσκονταν στο στρατόπεδο των Μήδων κι είχαν αποπλιστεί, με το που είδαν στην πρώτη φάση το ζυγό της μάχης να γέρνει πότε απ' τη μια και πότε απ' την άλλη μεριά, έκαναν ό,τι περνούσε απ' το χέρι τους, θέλοντας να ενισχύσουν τους Έλληνες. Κι όταν οι υπόλοιποι Ίωνες είδαν τους Σαμίους να κάνουν την αρχή, έτσι λοιπόν κι αυτοί λιποτάχτησαν απ' τους Πέρσες κι επιτέθηκαν εναντίον των βαρβάρων.

*Η συντριβή
των Περσών.
Η συμβολή
των Ιώνων*

104. Οι Πέρσες, για τη σωτηρία τους, είχαν δώσει διαταγή στους Μιλησίους να φρουρούν τα μονοπάτια, ώστε, αν τα πράγματα πάρουν την τροπή που πράγματι πήραν, έχοντάς τους οδηγούς να φτάσουν σώοι στις κορυφές της Μυκάλης. Στους Μιλησίους λοιπόν είχαν αναθέσει αυτή την αποστολή και για το λόγο που είπαμε και για να μη τους παίξουν κανένα άσκημο παιχνίδι όντας μέσα στο στρατόπεδο. Κι οι Μιλησιοί έκαναν ακριβώς το αντίθετο απ' ό,τι τους είχε διαταχτεί, οδηγώντας από άλλους δρόμους τους βαρβάρους που έφευγαν, που τους έστελναν στους εχθρούς· και τέλος, σκοτώνοντάς τους, αποδείχτηκαν οι πιο σκληροί εχθροί τους¹¹.

*Ο επίλογος
της μάχης*

106. Λοιπόν, όταν οι Έλληνες κατέσφαξαν τους περισσότερους απ' τους βαρβάρους, άλλους την ώρα που έδιναν μάχη κι άλλους πάνω στη φυγή τους, πυρπόλησαν τα καράβια και το τείχος τους, σ' όλη την έκτασή του, αφού προηγουμένως κουβάλησαν κι απόθεσαν στο γιαλό τα λάφυρα· μάλιστα βρήκαν και κάμποσες κασέλες με νομίσματα· κι αφού πυρπόλησαν το τείχος και τα καράβια, έκαναν πανιά απ' εκεί.

*Οι Έλληνες
κατευθύνονται
στον
Ελλάσποντο.
Οι Σπαρτιάτες
αποχωρούν*

114. Οι Έλληνες τώρα, που απ' τη Μυκάλη έβαλαν πλώρη για τον Ελλάσποντο, αρχικά έμειναν αγκυροβολημένοι στον κόλπο του Λεκτού¹², καθώς αποκλείστηκαν απ' τους ανέμους, κι από κει έφτασαν στην Άβυδο και βρήκαν διαλυμένες τις γέφυρες, που πίστευαν πως θα τις έβρισκαν ακόμη στη θέση τους, κι αυτός ήταν κυρίως ο λόγος για τον οποίο έφτασαν στον Ελλάσποντο. Οι Πελοποννήσιοι λοιπόν που περιστοίχιζαν τον Λεωτυχίδα αποφάσισαν να γυρίσουν με τα καράβια τους στην Ελλάδα, αλλά οι Αθηναίοι κι ο στρατηγός τους Ξάνθιππος,¹³ να παραμείνουν εκεί και να επιχειρήσουν εισβολή στη Χερσόνησο.

Κι οι άλλοι έφυγαν με τα καράβια τους, ενώ οι Αθηναίοι πέρασαν απ' την Άβυδο στη Χερσόνησο¹⁴ και πολιορκούσαν τη Σηστό.

*Η άλωση
της Σηστού*

115. Εκεί, στη Σηστό, επειδή διέθετε το ισχυρότερο τείχος απ' όλες τις πόλεις της περιοχής αυτής, συγκεντρώθηκαν, μόλις ακούστηκε πως οι Έλληνες εμφανίστηκαν στον Ελλάσποντο, κι οι φρουρές των άλλων γειτονικών πόλεων και πρώτιστα ο Πέρσης Οιόβαζος απ' την πόλη Καρδία¹⁵, που είχε μεταφέρει εκεί τα παλαμάρια απ' τις γέφυρες. Στη Σηστό κατοικούσαν οι εντόπιοι Αιολείς και μαζί τους βρίσκονταν εκεί και Πέρσες και μεγάλο πλήθος απ' τους άλλους συμμάχους τους.

117. Και καθώς ήρθε το φθινόπωρο κι η πολιορκία κρατούσε, οι Αθηναίοι βαρυγκομούσαν, και επειδή βρίσκονταν μακριά απ' την πόλη τους και επειδή δεν μπορούσαν να κυριέψουν το τείχος. Λοιπόν, ζητούσαν απ' τους στρατηγούς να τους πάρουν από κει και να γυρίσουν πίσω· εκείνοι όμως αρνήθηκαν να το κάνουν, πριν κυριέψουν την πόλη ή τους

Η άλωση
της Σηστού

ανακαλέσουν με κοινή απόφαση οι συμπολίτες τους¹⁶. Κι έτσι το πήραν απόφαση να μείνουν στη θέση τους.

118. Κι η εξαθλίωση των πολιορκημένων είχε φτάσει πια στο απροχώρητο, έτσι που έβραζαν τα πετσίά από τ' ανάκλιντρα¹⁷ και τα έτρωγαν. Κι όταν τους έλειψαν κι αυτά, νύχτα τότε απέδρασαν κι έγιναν καπνός οι Πέρσες με τον Αρταύκτη και τον Οιόβαζο¹⁸, αφού κατέβηκαν απ' την πίσω μεριά των τειχών, στο πιο έρημο από εχθρούς μέρος. Κι όταν ξημέρωσε, οι Χερσονησίτες ανέβηκαν στους πύργους και με σινιάλα ανακοίνωσαν στους Αθηναίους το τι είχε συμβεί και τους άνοιξαν τις πύλες του τείχους. Κι εκείνοι, οι περισσότεροι πήραν να καταδιώκουν τον εχθρό, ενώ οι υπόλοιποι κυρίευαν την πόλη.

121. Ύστερ' απ' αυτή την επιχείρησή τους, γύρισαν με τα καράβια τους στην Ελλάδα κουβαλώντας μαζί τους και τα άλλα λάφυρα, και πρώτ' απ' όλα τα παλαμάρια απ' τις γέφυρες, για να τ' αφιερώσουν στους ναούς.

Με την άλωση της Σηστού, ο Ηρόδοτος κλείνει την εξιστόρηση της σύγκρουσης Ελλήνων και Περσών. Όμως, σε προηγούμενα κεφάλαια του έργου του, είχε κάνει αναφορές σε μεταγενέστερα γεγονότα, που διαδραματίστηκαν στην προσπάθεια των Αθηναίων να αποδιώξουν τους Πέρσες από οχυρές θέσεις της Θράκης, όπου παρέμειναν οι φρουρές τους και μετά την αποχώρηση του περσικού στρατού, όσος έμεινε σώος από τη μάχη των Πλαταιών.

Αντρειωμένοι

Πέρσες:

α) Μεσκάμης

Z 106. Ο Ξέρξης εμπιστεύτηκε τον Δορίσκο¹⁹ στον Μεσκάμη, που αξιώθηκε, με την αρετή που έδειξε, να 'ναι ο μόνος απ' όλους όσους διόρισε ο ίδιος ή ο Δαρείος κυβερνήτες, που ως πρώτο και καλύτερο του έστειλε ταχτικά ο Ξέρξης δώρα, όπως επίσης κι ο Αρτοξέρξης, ο γιος του Ξέρξη²⁰, στους απογόνους του Μεσκάμη. Λοιπόν όλους αυτούς, ύστερ' απ' αυτή την εκστρατεία, και της Θράκης και του Ελλησπόντου, τους απόδιδωσαν οι Έλληνες, εκτός από τον κυβερνήτη του Δορίσκου. Αλλά τον κυβερνήτη του Δορίσκου κανένας ως τώρα δεν μπόρεσε να τον αποδιώξει, απ' τους πολλούς που το επιχείρησαν. Γι' αυτό το λόγο οι βασιλιάδες των Περσών, καθώς ο ένας διαδεχόταν τον άλλο, συνεχώς του έστελναν δώρα.

β) Βόγης

107. Κι απ' όσους αποδιώχτηκαν από τους Έλληνες, κανένα δεν παραδέχτηκε ο Ξέρξης πως είναι άντρας που το λέει η καρδιά του εκτός από τον Βόγη, τον κυβερνήτη της Ηιόνας²¹, μονάχα αυτόν. Λοιπόν, δε σταμάτησε να τον επαινεί κι έδινε τις πιο μεγάλες τιμές στα παιδιά του, όσα σώθηκαν και ζούσαν στην Ασία. Ο Βόγης πήρε με την αξία του τον μεγάλο έπαινο, επειδή, όταν τον πολιορκούσαν οι Αθηναίοι και ο Κίμων²², ο γιος του Μιλτιάδη, ενώ του δόθηκε η δυνατότητα να βγει με συνθήκες και να γυρίσει στην Ασία, δεν το κατέδεχτηκε, μήπως δώσει την εντύπωση στο βασιλιά ότι σώθηκε με τη δειλία του, αλλά κράτησε άμυνα ως εκεί που δεν παύει άλλο. Κι όταν πια σώθηκαν όλα τα τρόφιμα μέσα στο κάστρο του, έβαλε φωτιά σε μεγάλο σωρό ξύλων κι έσφαξε τα παιδιά του και τη γυναίκα του κι όλες τις παλλακίδες και τους υπηρέτες του· κατόπι έριξε τα πτώματά τους στη φωτιά κι ύστερα όλο το χρυσάφι και το ασήμι που ήταν στην πόλη το σκόρπισε πάνω απ' το τείχος στον Στρυμόνα· το 'κανε αυτό κι ύστερα έπεσε κι ο ίδιος μέσα στη φωτιά. Έτσι λοιπόν δικαίως ακόμα και σήμερα οι Πέρσες πλέκουν το εγκώμιό του.

13.Β.

α. Ερμηνευτικές Σημειώσεις

1. Με τη *Μυκάλη* οι επιχειρήσεις μεταφέρονται στο ασιατικό έδαφος. Είναι βουνό και ακρωτήριο απέναντι από τη Σάμο.

2. Ο Λεωτυχίδας είναι ο Λακεδαιμόνιος συμβασιλέας του Πausανία, που είχε πάρει τη θέση του Ευρυβιάδη (αρχηγός του ενωμένου ελληνικού στόλου, που, τώρα, αριθμούσε 110 τριήρεις, ενώ τα πλοία των Περσών, μετά την αποχώρηση των φοινικικών, κεφ. 96, θα είναι 300).
3. Επειδή στη Σάμο ναυλοχούσε ο στόλος των Περσών.
4. **Ηγησίστρατος (ἡγοῦμαι + στρατός)**: αυτός που οδηγεί τον στρατό· έτσι, ο Λεωτυχίδας θεωρεί αίσιο οιωνό το ότι αυτός που θα οδηγήσει το εκστρατευτικό σώμα έχει όνομα που ταιριάζει με την αποστολή του.
5. Η τοποθεσία **Κάλαμοι** βρισκόταν στα ανατολικά της Σάμου, απέναντι από το όρος Μυκάλη, ανάμεσα στο **Ἡραῖον** (τον περίφημο ναό της Σάμου, για τον οποίο βλ. κεφ. Γ 60, παρακάτω, σελ. 203) και την πόλη της Σάμου.
6. Ο Τιγράνης στο εκστρατευτικό σώμα του Ξέρξη διοικούσε το σώμα των Μήδων και φαίνεται ότι, μαζί με τον Υδάρνη, συνόδευσε τον Ξέρξη στην αποχώρησή του.
7. Εδώ **Πάνσες** θεές είναι οι Ερινύες.
8. Για τα **γέρεα**, που χρησιμοποιήθηκαν για τον ίδιο σκοπό και στη μάχη των Πλαταιών, βλ. και κεφ. Θ 61, παραπάνω, σελ. 174.
9. Ήταν το ραβδί του κήρυκα των θεών Ερμή.
10. Ήταν οι Κορίνθιοι, οι Σικυώνιοι και οι Τροιζήνιοι (βλ. παρακάτω).
11. Έτσι οι Μιλήσιοι παίρνουν εκδίκηση για τη συθέμελη καταστροφή της πόλης τους από τους Πέρσες· βλ. κεφ. ΣΤ 21, παραπάνω, σελ. 58.
12. Το **Λεκτόν** βρισκόταν κοντά στο Σίγειο, στα παράλια της Τρωάδας.
13. Ο στρατηγός των Αθηναίων Ξάνθιππος, που είναι ο πρώτος Αθηναίος που θα αναλάβει τη θέση του ηγέτη των ελληνικών πόλεων, μετά την αποχώρηση του Λεωτυχίδα, είναι ο πατέρας του μεγάλου Περικλή.
14. Πρόκειται, βέβαια, για τη Χερσόνησο της Καλλίπολης.
15. Η πόλη **Καρδία** βρισκόταν στα δυτικά της χερσονήσου της Καλλίπολης, στο μυχό του **Μέλανος κόλπου**.
16. Η επιμονή του Ξανθίππου για την εκδίωξη των περσικών φρουρών από τον Ελλήσποντο ερμηνεύεται από το ότι αυτή η περιοχή αποτελούσε ζωτικό χώρο για την πόλη του, αφού βρισκόταν σε καίριο σημείο του δρόμου προς τον Εύξεινο Πόντο, απ' τις χώρες του οποίου οι Αθηναίοι έκαναν εισαγωγή των πιο απαραίτητων για τη ζωή τους εφοδίων.
17. Δηλαδή έτρωγαν τις πέτσινες λωρίδες, που χρησιμοποιούσαν στα κρεβάτια τους.
18. Ο **Αρταύκης** και ο **Οιόβαζος** ήταν τοποτηρητές του βασιλιά σε πολύ σημαντικές φρουρές του Ελλησπόντου.
19. Για τον **Δορίσκο**, βλ. παραπάνω, κεφ. Ζ 59, σελ. 91.
20. Ο **Αρτοξέρξης** ο Μακρόχειρ ήταν γιος και διάδοχος του Ξέρξη.

- 21.** Για την **Ηιόνα** βλ. παραπάνω, κεφ. Η 118, σελ. 159.
- 22.** Ο Κίμων, ως στρατηγός των Αθηναίων και ηγέτης του στόλου της Αθηναϊκής Συμμαχίας, συνέχισε τον επιθετικό πόλεμο εναντίον των Περσών με εντυπωσιακές επιτυχίες και έγινε ο φόβος και ο τρόμος τους.

Θέματα για μελέτη - Ερωτήσεις

1. Σχολιάστε τα επιχειρήματα της πρεσβείας των Ιώνων συσχετίζοντάς τα με εκείνα του Αρισταγόρα (βλ. παραπάνω, Ε 97, σελ. 54).
2. Εντοπίστε τις παρεμβάσεις των θεών στα ανθρώπινα στην ενότητα αυτή και γενικότερα τα εξωλογικά στοιχεία, που χαρακτηρίζουν ορισμένα σημεία της.
3. Από όλες τις σημαντικές μάχες των Μηδικών πολέμων, εκείνη στην οποία φαίνεται περισσότερο η ομοψυχία του ελληνικού κόσμου στο σύνολό του, είναι της Μυκάλης. Αποδείξτε την αλήθεια αυτού του ισχυρισμού.
4. Και στη μάχη της Μυκάλης, αλλά και των Πλαταιών και σε μεμονωμένες περιπτώσεις (βλ. κεφ. Ζ 106-107, παραπάνω) ο Έλληνας Ηρόδοτος παρουσιάζει τους Πέρσες και στο σύνολό τους και ατομικά (π.χ. Μαρδόνιος, Τριτανταίχμης, Μασίστιος, Μεσκάμης, Βόγης), γενναίους. Ποιο χαρακτηριστικό του προβάλλεται απ' αυτή τη διαπίστωση;
5. Σχηματίστε ζεύγη, συνδέοντας με ευθεία γραμμή το όνομα του κάθε Έλληνα ηγέτη με το όνομα του Πέρση αντιπάλου του σε συγκεκριμένη πολεμική αναμέτρηση ή σκηνή μάχης:

α. Αρισταγόρας	β. Δάτης
Μιλτιάδης	Αριαβίγνης
Λεωνίδας	Ξέρξης
Ευρυβιάδης	Μαρδόνιος
Παυσανίας	Αρταύκτης
Αμεινίας	Τιγράνης
Λεωτυχίδας	Αρταφρένης
Ξάνθιππος	Βόγης
Κίμων	Αρτεμισία
6. Να καταταγούν με χρονολογική σειρά οι τόποι των μαχών των Μηδικών πολέμων, που αναφέρονται στο βιβλίο μας: Πλαταιές, Σαλαμίνα, Μαραθώνας, Ηιόνα, Μυκάλη, Σάρδεις, Σηστός, Θερμοπύλες, Αρτεμίσιο, Ακρόπολη Αθηνών.